

MAGYAR MUSA.

Költ Bétsben 7. Feb. 1787.

Megigértük vala E. Olvasóinknak; hogy ezen hónapnak kezdetével, más *Bétsnek*, azon minde- nektől mohon kapott *Tükörével*, a' mi Magyar Műánk- ban, kedveskedni elnem mulattjuk. Hogy azért igére- tünknek megfeleljünk, imé az első árkust utnak erefztvén belölle, minden héten edgy árkust egyszeribe fogunk küldeni, mind addig, mig ezen *Tükör Béts*et egész- szen kiábrázolja. Ezen Könyvetskének fordítá- sában a' Könyvszerzőnek mindenutt nyomdokát kö- vetvén, és a' szót magyarúlís, mint németül, oly nyersen kimondván, ha azzal valakiket megsérteni lát- tatunk, emlékezzenek meg az E. Olvasók arról, hogy mi tsak fordítók és nem szerzők vagyunk, és a' Méhekkal mézet gyűjtsenek azon virágok- ról, mellyekről a' Pók mérget gyűjt.

BÉTSNEK TÜKÖRE.

ELŐLJÁRÓ BESZÉD.

Es így kigyelmed megmarad a' maga erőss kivá- nása mellett? Nohát, ha tsakugyan elég alkal- matosnak tartarra, hogy a' kigyelmed' tudni kívánó akarattyának eleget tehetek, nem tekintvén az én itt való nem régi mulatásomnak idejét, megpróbáiom, hogy ezen minden tekintetben emléke zetre méltó Hely- nek képét leábrázoljam.

A' régi helyrajzolóknak Laistromát, egészzen a' *Fuhrmann* izetlen O és uj *Béttseig*, engedje által nekem. Ezen Hellynek jegyzői közzül valók: *Wehkrin*, *Scherlock*, *Moore*, *Szander*, *Nikolai*, *de Luca*. Mindenik pápa izemen által látta Bétsét. *Wehkrin* elmésen, *Scherlock* méltó-fágon és *Moore* megelégedve szólott róla.

Ugy tettik mintha az álom és vigyázás kozben járt volna benne ide 's tova *Szänder*, és tsátsogáffal tellyes rólla, mintegy Kis-városi Mesterke: szintolyan jó izü, egy olyan bölti Tudost, a' ki a' maga oskoláit egy puszta (Gymnásiumban) közép rendü Tanulómihellyben végig ülte, és azután magát még ezfrendeig egy Főoskolában a' Könyvek és letzkék között eltemette, a' nagy Várofookról és világról hallani okoskodni.

Mindenfelől melly igen megtámadja benne a' Papi-féknak böltselűget, melly femmi oskolai régula szerént nem talál benne femmit! femmit fem az ő fibválláros gondolatbéli böltyának Laistroma szerént kiszabva! — Ez nevezetelen a' *Sänder* hibája, mikor Párisról, Bétsről, és közönségesen mikor a' nagy Várofookról szól.

Nikolai némely igaz helyrajzolásbéli, és Béts' fekvésének ésméretére jól szolgáló tudósítáfokat gyűjtött öszve; továbbá pedig az ő negyed-fél darabból álló Béti tudósítáfai egy kenettel tellyes és tömött *Prédikátzio*, melynek első része azt mutattyameg, hogy a' Bétiiek olyan emberek, *quorum Deus venter est*, a' kiknek a' hasok az Istenek; és a' másodikban, hogy a' Kathólikusok a' Protestánfokhoz hasonlítatva, tsupa bolondok légyenek, 's azoknak is kell lenniük; valameddig Kathólikusok léznek; bérekesztés helyet inti az ő Hitének forfossait hogy

ol-

öltalmazzák magokat a' Jésuitáknak láthatatlan magok' bészínlésétől.

De Lukásnak ujjatában kezdett *Bétsnek leírása*, tulajdonképpen csak egy helyrajzolásbéli Tsontkép, a' mely jól szolgálhat a' Portékák' és kézimivek' állapottyának néminémü elnézésére és a' harmintzadra béhozott portékák' takfájában való követésre: de a' lakosoknak erköltséről, életek' módjáról, és lelki helyheztetéséről keveset mond.

Mindezek az emberek az ő szemeiknek privilegiumával éltek. Éppen azt gondolom, magam is hogy tselekedjem, és merőn nézek; majd jön valami ember, a' ki nékem az egyenes úrat megmutattya. Az a' miben én némelyektől ezen Urak közzül eltávozom, abban áll, hogy én se itélkedő magas hangon nembeszéllek, sem valamely rosfálásan az én pennám nem hánykolódik.

A' tizélül tett dolgok, a' melyekre nézek tulajdonképpen: a' máj erköltsöknek lefestése, az uralkodó gondolatoknak igazgatódása, a' nemzeti lelki tűznek helyheztetése. A' *matériale*, vagy helyet foglaló test, csak ugy jön elő, mint a' dolgoknak befoglalója, a' mennyiben ez, az egésznek egybevaló-foglalására valamit tesz.

BÉTSNEK TÜKÖRE.

I.

F e k v é s e.

A' 34-dik gráditsnak napkeleti hosszúsága, és a' 48-dik gráditsnak északi szélessége alatt emelkedik-fel a' dittösléges Duna' folyóvizének déli parattyán egy közép-szeru halom, a' mellyet a' régi Romaiak fánztal vettenek vólt környül, melyből azután *Vindobona* és utóijára a' máj *Béts* lett.

A' Béts. mellet lévő környék egymást változástal feltserűő, szép és gyönyörűséges. Észak felől vagynak a' magától hét ágakban folyó Dunának árnyékos lákkal béműt szigetei; napnyugotfelől, az ő épületeivel megkoronáztatott *Káhlenbergnek* gyönyörűséges fekvése, a' melytől Dél-felé egy ékes zoldfégre oltoztetett halmoknak lántza nyúlik: napkeletfelől egy termékeny és messze kiterjedett tértég az áldott Magyar országfelé; Délfelől a' Halmoknak, Volgyeknek, Mezei-hazaknak és mezoknak egymást felváltó látás által-való határozattya.

A' ki ezen kedvesen mosolygó földet egy tekintettel végig akarja nézni, hájonfel a' Sz. István' Tornyára, mázszonfel *Káhlenbergre*, mennyenfel Gróf *Kobentzel* Mezeiházába, avagy a' *Galitzin* Hertzegebe; Hertzeg *Kaunitz* Máriahilii kerti épületének ki-függő tornáczából és a' *Belveder'* felső szobáiból is meglehet látni nagyobb részén ezen Fővárosnak gyönyörűséggel tellyes Mezeit.

Még nem igen sok ideje, hogy a' módi Bétsnek és az ő környékének formáját a' Szépeknek *) árnyéktartójjira rajzolja. Az nehezen esik nékem, hogy az ezen árnyéktartókhoz való kedv, elesett. Mely igen jó alkalmatoállagot ad vala az a' Szépeknek, midon Pirótsferben *Laxenburg*, *Nufsdorf* és *Dornbach* felé mennek vala, hogy a' földieirálában az első lépést megtegyék, és néminémüképpen az ő hazájokat tanulják megesmérni. Bizonyára egy ilyen árnyéktartó véghetetlenül szebb, mint a' melyre a' Pápa' bėjovetele, a' Marokkai Követ' audentziája vagy on lerajzolva, avagy a' mái Lappóniai igéző árnyéktartó **).

II.

*) *A' szépekben értettnek a' fejérűpek, kik az ő egyengetesteknek szép formáltatásáért ezt a' nevet érdemlettek a' Férifiaértől.*

**) *A' la Sorciere.*

II.

Elnézése.

Az ő tiszta színű Tengerének hegyin fekvő *Génudt* egy tengeri zöld pántlikán lévő médályhoz hasonlították. Ha mi most még a' példákban beszéllő időkben élénk, én Bétset egy ragyogó gyűrűnek karikájához hasonlitanám, mellynek fejében egy nagy Brillánt, körülötte egy smaragd karika, és végre külső színe, sokféle színekkel játszó köveknek forjával rakva vagyon.

A' Város az ő szép régulákhoz szabott Erősségeivel a' Hófiakok középponttyában fekszik; és nékem úgy tetszik-hogy a' Városnak közép-ponttya egyenesen a' Péter Temploma. A' formája olyan, mint egy tojás, és az ő külső színeinek foglalattya a' Bástyáktól fogva 412,500 négy-füzg ölöket kerit magában.

Az úgy nevezetett *Esplanádénak*, avagy a' Város és Hófiakok között fekvő szabad köznek szélessége 200 öl. Az 1781-dik Esztendőtől fogva, sétáló helyeknek való sok vadgesztenye fákkal ültetett-bé. A' főfőtálóhely karikában majd az egész Várost körülfuttya, a' *Harmintzad-kaputól* kezdve, egészen az *Ujkapuig*.

Egynéhány esztendők mulva, midőn ezen tsemekék tökéletes nevedésre jutnak, az *Esplanádé* lesz az a' leg szebb főfőtálóhely egész Bétben; kivált az *Udvar-kapun* kívül, a' hol az ültetett forfák a' Kapunak közép-ponttyától a' világnak minden részei felé kilentzszerezesen futnakki. Már ezek a' fák igen szép nevedésben állanak, az ő bünökért raboskodó foglyoknak szorgalmatos kezeik által öntözgettvén.

Még gyönyörösegebb lenne a' fétáló plánum, ha a' Bástyát fákkal körül lehetne plántálni. De mivel az utolsó megfzálláskor lett romladékokból áll nagyobb részén a' fundamentoma, és alatta mindenütt üresség van, lehetetlen az abba ültetett fákat, a' kifzáradástól megörizni.

Ha az ember végtére a' húsz Hófiátoknak ifzonyú kiterjedését elfzemléli, elbámúl azoknak beláthatatlan számán, a' mellyek tulajdonkeppen csak egy Századtól fogva vették a' magok lételeket; mert tudjuk, hogy 1683-ban a' Török Tábornak megfzállása alkalmatosságával *Stahrenberg* Kommendanstól ruzbe bo- rittattak, és hogy a' *Barbarusok* azt mind elpusztították, a' minek még néminémüképpen az égo lángok ked- veztének.

A' mi a' Hófiátokra nézve bo-tránkozttató, az, azok az izetlen és izemeten költnevek, a' mellyeket viselnek némellyek azok között; p. o. *Sz. Ulrich, Margi- ta, Leimgrube, Hundsturm* vagy *Ebtornya*. s. a. t. Ellenben ittferem *Leópóldstadtot, Jofeffstadtot, Lichtenthalt, Neustiftet*, s. a. t. Ezek azok a' Ne- vek, a' mellyek nevettség nélkül kimondattathatnak. A' mi időnkben, minden Hófiátoknak, közonséges helyeknek, Utzáknak 's hidaknak elnevezésében szép, jól hangzó, lelket felemelő, vagy históriai nagy nevekre kellene vigyázni; mert az bizonyos, hogy azoknak nagy befolyások vagy on az ő lakoslaiknak lelkeikbe. Ezen pontban én az idosbb *Schandyyal* tartok néminémüképpen, és nem hiszem, hogy *Métz- leinstorfban* avagy *Hungelbrunban* valaha vagy egy nagy Férjsiu támadjon. Melly emlékezetes lenne ellenben a' leg kéfőbbi maradékoknál is egy *Kaunitz- stadt, Lasciplatz, Laudonsstrasse*. A' huszadik szá- zadnak Fijai is megemlékeznének minden nap ezen

nevekre, ezekről a' nagy Emberekről, a' kik Au-
striát a' titkos Tanátsházban és a' Tábortban az ő mos-
tani fényességének kitettző grádittfára emeltek.

III.

Az Ege.

Bétsnek Ege felettéb állhatatlan. A' hely, az
északi és napkeleti szeleknek kivagyon tétettetve ; a'
levegő-ég igen éles, és inkább száraz, mint nedves.
Ha egészsz éjszaka esett-is, mégis már Dél-felé újra
porfellegek kelnekfel.

Ezen megszűnés nélkül való por-eső, igen nagy
ostora Bétsnek. Az, igen vékony kiszáradt méz és
köpor, mely a' szemeket meg lepi, és mindenféle
tudonyavalyákat boven okoz. Az Inasok, Ken-
gyelfutók, Hajtfinálók, Kotsifók 's Katonák, kiknek
fokat kell az utzákon alá 's fel járni, sokan halnak-
meg tudógyúladásban, tudodagadásban, elszára-
dásban, mejjkohogésben, s' egyebekben.

Egy idegen, a' ki ezt a' port maga szemeivel
nemlátta, nehezen foghattya azt meg. A' szekerek'
kerekeinek sokalága és a' lovaknak lábai minden
utzában és minden órán felhajt abból egy rakást a' levegő
égbe ; ha a' szél valamivel sebeslebb, mint sem szokás, az
egészsz Város és Hóstatók, kivált az Esplanádé, elbo-
tittatik tőlle. Ha az ember valamely szép meleg
napon, Vasárnap estvéli 8 órakor a' házból kimégyen,
ugy jár benne, mint egy felhőben, a' lampáfok a'
poron által csak homályoson láttának pislogni ; és
ha valaki a' kapu eleibe mégyen, egy sűrű porfelle-
get lát az egész Esplanádén fékúnni. Öt minúta alatt
az embernek paputtsa, köntösle és kalapja porral
borittatikbé. Tizenhat ezer Szekér - kerekek, az

azokhoz tartozó Lovakkal, és egy 200 ezernél többül álló gyalogló tábor, egészsz Bétset felleggel befedezték. Leg veszedelmesebb, midon egynéhány meleg napok után egyszeribe egy ifzonyú szélvész támad. Két minúta alatt, minden Egyiptomi kézzel markolató felettégbé temettetett, a' leg jobb álló-helyből sem Hóttátok, sem a' Vároft, sem a' Hófá-
zokat; a' por a' ti szájakon, orrotokon, és fülei-
teken bészáll a' ti agyvelőtokre; a' ti szemeitek
könyveznek, és elöttetek egyéb semmi finsz, hanem
egy 2000 olgyire felemelkedett poroszlop.

A' Város és Hóttátok között rendszerént egy kis szellőtske lengedez, melynek a' városi párázás' és gőzölgésnek megúfztatására igen hathatós munkája vagyon. De gyakorta ez a' szellőtskeis szélvészfé változik, melly a' gyalogjáróknak lélekzéfeket elvé-
fzi, és a' magos Fiakkereket felborittya.

A' viz, a' mellyet Bétben ifznak, nem a' leg jobb; a' gyomrot hajtya, és minden idegennek az ő itt való múlatásának legelfő hete után rendszerént egy hólnapig hafmenése vagyon tőlle. *Mária-hilsen* és az a' mellett fekvő *Szélmalom* tájékán, mivel mezfze vagyon a' jobb viz, egynéhány utzákban pénzt kell fizetni érette.

A' miképpen hogy Párisban a' párával és gőzzel megtölt Eg nehéz; ugy szinte ittemis. Télnek idején a' melegmérték szüntelen $1\frac{1}{2}$ és 2 grádittfalis fellyebbáll a' Városban, mint a' Hóttátokban és a' limán kívül. A' Melegmérték' állása derék nyárban rendszerént a' jégponton fellyül a' 25 - 27 gráditsokon vagyon, a' hidegebb telekben pedig alatta a' 10-12 gráditsokon. IV.

A' Városnak Formája.

A' Városnak állása az ő Hóttáttyaival egygyütt igen kerek formára fekszik. Mind öfzve a' kerülete

majd négy mértfold felé kerekedik. Leg nagyobb hosszúsága, a' Sz. Márk Liniájának hegyjétől fogva a' Nuszdorfi Liniának hegyéig 32000 ölöket mér, és a' szélességén által vágó Linia a' Jágertzájltól fogva a' Máriahilfi Liniának felvonó hidjáig 24 ezer ölöket foglal magában.

Következésképpen a' linián belől fekvő egészsz föld - kerülete' külfő szinének foglalattya, mintegy 7,680,000 négy-szeg oloketzár magában. Ezen köz-fold, minden éjjel negyedfél ezer uttzai Lámpások által világosittatik.

A' Ráma, mely az egészsz Varost körül kanyarittya, az ezen Századnak kezdetében a' Kurutzok ellen építettett Linia, melynek bélélt árka és fántza vagyon. Ma csak a' tolvaj-kereskedőknek akadályoztatására szolgál.

Mrdön a' Tsfászár az Esplanádén fétálóhelyeknek-való sorfákat ültettetet, avagytfak az ő uralkodása alatt, de azután a' mint vélem, soha sem, úgy tettik, hogy az a' tziel, hogy a' Bástyáknak eltörlése által a' Város a' Hóliátokkal egygyesitesik. Miért- is kellene annak meglenni? A' Városnak egészsege és gazdasága nagy kárt vallana az által, a' mellyek közzül, az első ellen való Áradások soha sem, az utóffó ellen-valók pedig, leg alabb egy Század mulva szünnének meg. Minden megesheto történetekre nézve azt sem kell megvetni, hogy az egészsz Nemzet' kintfének, levélbéli eszközeinek s. a. t. lerakó-táraknak olyan karban kell államiok, hogy akármelly hirtelen, onként-való ráütést, mind kívül mind belől leg alább egy ideig kiállhasson. Ki tudja, ha Berlinnek, nem a' hét esztendő háborúban lett két izbéli meglátogatattása szolgálattotté alkalmatollágot a' Bétfi megerősítetéseire.

És végezetre nagyon magához szívó néző-pont az *Udvar* vagy *Biber* Bátyájáról a' zöld síkfágra, a' kereken körül fekvő Hóftátokra, és a' Duna mellett való síbongásra alá nézni.

A' mint mondják, Londonban 120.000, Párisban 50.000, Ámsterdamban 26.000, Berlinben 10.000, Bétsben csak hatodfél ezer házak vagynak. Innen Londonban egy házra 9, Párisban 20, Ámsterdamban 8, Berlinben 15, és Bétsben 47 személyeket számlálnak. Azonban még Bétsnek Hóftátyaiban a' házaknak száma meg nem határozott. Ha nyáron által *Neustiftnek* felső tájékain, *Váhringer* uttzáján, a' Fávoriták Liniájánál egy ház sem látatottis; egy öfzi fértás alkalmatosságával gyakran ezen tájékokon egészsz új uttzákat talál az ember, a' mellyek a' fenniből jöttek elő.

A' mi magát a' Várost illeti: már annak régentelyes mértéke és állaléphetetlen határa vagyon: „ Ott minden göröngy egy kőrakással vagyon fel tornyozva, és mivel mégis a' Város mind azoknak, a' kik benne kívántak lakni, kitsiny vala; az építő-mesterek nem tudták másként ezen balszerentsén fogítani, hanem az első Városnak fedeleire még egy másodikat raktanak, és úgy lettenek öfztán a' házak öt'shat Kontignátziósok, “ a' mint *Lady Worthley Montague* igen jelesen és igazán mondja azö VII. Lev.

Az uttzáknak és piatzoknak neveik, a' Hóftátokban mindenütt, már régtől fogva felvóltak íratatva. Az 1784-dik Esztendőnek legelő hetiben a' hazafiaknak és kívált az idegeneknek könnyebbségekre megesék ez a' Városbanis.

Béts ugyan nem mindent fellyulhaladó szép; mindazáltal fokkal szebb, mint-sem a' kulső országokban

ban szokták képzelni; mert némely Földirók, kik itt soha sem vóltanak, ezt a' helyet szorosnak, homályosnak és megavült régiségnek írták. Valóság-gal vagynakis olyan házak rajta, a' mellyekben a' föld' színén egészsz ezteendő által gyertya ég, és egy grádits magollágra télben gyertyánál ebédnek, de ezek a' szoros utzátskákban vagynak, a' hová egy fzekér se mehet.

Azonban Béts igen erőssen vagy on építve. Sokkal kevesebb kárral kiállhatná a' nagy fűrű ágyú-zást, mint a' mostani új fényes Városok. A' Pintzék-ben némelly házak alatt a' földben éppen annyi kontignátzió vagy on, a' mennyi a' föld' felett.

Ezen erőss úri építés' nemének megemesérése tselekfszi azt, hogy itt a' házak között való közhagyást könnyen ellehet kerülni. Az ő házaiknak erősségében és a' jó tüz ellen való kézfűletekben vetett bizo-dalmok igen nagy bátorságba helyhezteni a' Bétsie-ket. Valamely tűz támadásának alkalmatosságával még az az utza sem mozdúl meg egészszén, a' melyben a' tüz prédál; az égő háznak tö szomszédjaiban az-emberek tfendességben maradnak, és a' mefszfe lévő utzátskában a' tűzi dobolásra senki ügyet se-vét. Azon-ban a' kimenetel igazzáis teszi ezen bizakodást: az embereknek emlékezetére egy példa sins, hogy tfak egy kontignátziótis megeméltett volna a' tüz.

A' Városnak Foépülte, a' Tsáfzári Udvar, ki-vül, a' mint tudva vagy on, nem igen nagy tekintetű; de belül mindég méltó egy' nagy Mónárkhához. Egy idevaló dirib darab Irónak elmés mondása: „, hogy „ a' Tfáfzárnak lovai jobb házban laknak, mint maga „ a' Tfáfzár „ az épületre nézve, betűről betűre igaz.

Az első rangba tartozó ditsőfféges épületek koz-zé számlálom: a' Birodalombéli Kantzelláriát, a' Tfáf-zári

szári Könyves-palotát, a' Belvedéert, az Igasság' legfőbb-helyének Épületeit, Rémvénél a' Schwartzenberg Kényét, a' Lobkovitz Palotáját a' Varosban és a' máliakat *Roffauban*.

A második rangban lévő épületek közzé számoltatnak, az *Univerfitas*, a' hadi Kantzellária, a' Tseh és Auszriai Kantzellária, a' *Status* Kantzelláriája, a' Tanács-ház, a' Magyar Testorok' háza, a' néhai *Theresianum*, az Ispotályház, az Ezterházi, Kaunitz, Dirichstein, Auersberg, Stahremberg, Battyáni, Kinski, Harách, Trautmannsdorf, Pálfi, és századoktól fogva itt lakó több nagyságos és gazdag Familiáknak Palotái, a' mellyek mintegy három százan vagynak, a' mellyek kívül ugyan nem rendkívülváló fényességűek, de a' belső eszközökre és kézfuletekre nézve, minden lehetőséget magokban foglalnak, valami különös tők a' mind szüntelen pallérozódó Század a' dífösségre, könnyebbfégre, puhalágra, testi-fégre és tsinos tisztalágra nézve kigondolhatott.

Többnyire a' szép házak, nem a' néppel sibongóbb utzáiban vagynak a' Városnak, a' *Herrengasséban*, a' *Schenkenstrassének* elotte és hata megett, a' *Wallner* és *Tainfaltstrassékban*; egy szóval az Udvar és a' *Schotten* kapu között fekvő tájékon. Nagy kár, hogy az ott lévő Paloták nemtészik a' Város' közép-utzáinak homlokát.

A' már tökéletességre vitetett *Joséf-plattzon* lévő Gróf *Fries* házána építésére kiadott költségnek summája 400 ezer forintokra mentt. Az udvari Asztalos a' belé készített munkákert 60 ezer forintokat kívánt, és a' Tükör-fábrica az abba készített falra-való Tükrökert 15 ezer forintokat seprettel.

A' *Trattner*' házát a' *Gráben*en mintegy 600 emberekből álló Nép lakja, mely az ő esztendei 32 ezer

ezer forintbéhajtására, és az Urára nézve megjegyzésre méltó, a' ki ez előtt 30 esztendővel, úgy jött-
vala Magyar - országból Bétsbe, mint a' tizfraszám,
és már most mintegy 300 ezer forintokat tész- ki
minden esztendőben az emberek' kezén való for-
gásra.

V.

A' Klastromok' megkevesítése.

Bétsnek több fő épületihez tartoznak még.

A' hat nagy Gyalog, Lovas és Pattyantús fe-
regeknek Kaszárnái.

Az Ifzonyú nagy Főispotály, mely csak magá-
ra majd egy kis Mező-városhoz hasonló, és a' melly-
ben 3 ezer betegből, Doktorokból, Sebgyógyi-
tók, Udvarlók, szakátfokból, Bábákból, gyer-
mek- szülőkből, fattyú gyermekekből és megtébolyo-
dottakból álló fokaig lakozik.

Mind a' két emberi Nemnek egynéhány Klas-
tromai.

Ezen Tomlőtök mind egygyutt vétettetvén,
néha napján a' Városnak majd hatod részét foglalták-
el. Hat esztendőnek elforgások alatt, a' mint tud-
juk, nagyon megfizték a' szemek' ízorit. Ha va-
laki a' Klastromi állapotot az ő egész sz. romlottságá-
ban elő akarná adni, és azt a' köznép' és szenteske-
dők' allyallága előtt útálatossá tenni, nem volna szük-
ség egybet tselekedni, hanem csak azokat a' Vá-
dokról és Vallástételekről való Protokollumokat kel-
lene kinyomtatni, a' mellyeket az Igazgató-szék
öt esztendőktől fogva azokról a' sok a' ifzonyi és
férjfiúi Klastromokról készített.

Ezen alkalmatossággal ujfolag megerősitetetnek
találtatott lenni Monteskőnek megtzáfollhatatlan mo-
da-

dása; — „ hogy a' zabolátlan indulatoknak kovász-
fza, fohol olyan forrófágban nintsen, mint ezen
természet ellenvaló záros köfalak között.

A' Barátoknak ezer 's meg ezer fogásaik voltak
ugyan, hogy az ő lakásokat néminémüképpen meg-
könnyebbithessék; mégis az igazgatásbéli Biztosiág
Fébr. 1. napján 1782-ben a' Neumarkton, a' Ka-
putzimufok' Klastromának föld alatt lévő tömlötzében
négy Atyákat talált, kik közzül az egygyik 11, a'
másik 13, a' harmadik 16, és végre *Frater Némé-
sian* egészsz ötven három nyárokot ült ott foglágban.

Hát még — a' szegény Apátzák! Egy férjfiú,
ki az e'féle dólgekban bizonyos esmérettséggel bir,
azt erőfitette nékem, az L — Klastrom' Szüzeinek
eltörlése alkalmatoslágával, hogy ha néki minden könyv
tsappért, a' mely ebben a' Klastromban elbullattatott
tsak egy varró töt adnánakis, meggazdagodnék. —
A' tövel való hartzok és a' pánlófiknak egymás'
fejébe való verése, tsak femmik; — de hogy a' két-
tségbe egett Leánykák fokszor igen vakmerő dólgek-
rais vetemedtek, ez iszonyúfág, de valófágos igaz.

Valamely Városnak, ezen Század' inye sze-
rént való megfizitáfára tzeiozó kézfűietek' Laistro-
mában egy napizámot téfzen az, hogy az utzáknak
egyébb szemeteivel egygyütt, mind azokat az Egyip-
tomi és Syriai szűröket, Kaputzokat, Kámsákat,
derék-köteleket, faborskorokat, és valami tsak a' Klas-
tromi ruha-tartóhoz tartozik, a' kapuk' eleibe jól
kihordják. Ha pedig annak intő példájául, hogy
a' képzelt Isteni illetetés (*Fanatismus*) melly igen
meg tsalja az embereket, ritkaságnak okáért még né-
mellyeket ezek közzül meg akartok tartani, tehát
ezen földalatt lakò embereknék *Coloniáját* a' leg
homállyosabb Hóftátoknak végső szegeleteiben telepít-
tsétek meg.

E' mar itt nagyobb részből megis esett. A' *Trinitariusok*, *Fekete Spanyolok*, *Theatinusok* és *Dorottya*' Szerzetei elenyésztek. A' Minóritákat a' Városból ki téttek. A' Király-Klastróma a' Monarkhának egy igen hasznos és munkás Polgárjának lakóhelyévé lett. A' *Mennyei-Kapús* és *Miklós szerzetebéli* szemérmes Apátzák a' Világ' síjai között élnek. A' hól a' *Hétkönyves* szüzek nyakba kötöket kötötenek, ott most strinsliket és háló suvegeket készítenek, és a' hól a' *Jakab*' Apátzái az ő felelgető Énekeket le-dudolják, ott most a' *Dohány*' dolgá: Igazgató - szék számolgat.

VI.

A' Hóslátok.

A' Város' és Hóslát' lakossai mind ketten ugyan azon egynek szeretetével igen nagyon elvagnak foglaltatva. A' városi kontos - tfináló csak a' vállairól nézi a' hósláti Szabót; a' városi tsizmadia szint' olyan nagyra van vele, hogy két hósláti tsizmadiát a' maga óltalma alá fogadhat, a' kikre szokta vetni azokat a' stribliket és paputsokat, a' mellyeknek megfélemlésekre maga nem érkezhetik, hanem az ő Városon kívül lakó Kollégái által a' maga neve alatt készített-el.

Az ujjonnan megtelepedett Polgár elsőben az ő mivhellyét a' Hóslátban állittya fel, és semmit olyan tuzessen nem kíván, mint azt, hogy egynéhány esztendőök mulva a' városi Mester - emberek között fi-tyegjen. A' Mesterlégeny leg első szolgálatyát a' Hóslátban keresi, és azt tartya, hogy nem kevés előmenetelt tett, ha három fertály esztendő mulva valamelly városi mivhellybe vagy börtbe mehetett lakni.

lakni, a' hová ötöt az ő pajtásfiai titkos irigységgel nézik költözni.

De ezen nagyra vágyás nemis minden ok nélkül vagyon. Valami t'fak felséges, hatalmas, nagy, nemes és szép, mind a' Városban tódult öfzve. A' Hóflátok néminemüképpen az ő közepekben mintegy királyi székekben ülő afzszonyoknak, a' Városnak házi tselédei: kevesen laknak azokban, a' kiknek napjában leg alább egyfizer bé ne kellene menni a' Városba, légyen az akár pártfogás keresés végett, akár azért, hogy foglalatosságokat folytassák, munkának való matériát végyenek, szorgalmatosságoknak mivét és terméfét eladják, pénzt hajtsanak fel, udvarlásokat megtegyék, tiszteleteket megmutassák, a' Játtfzóhelyeket meglátogassák, Baráttyaikkal beszélljenek, a' nagy és szép világot (az Udvar) meglátassák, avagy a' válogatott gyönyörúségeknek kebelében vigadjanak.

A' Hóflátokban sokkal óltóbb ez élet, mint benn a' Városban. A' melly szállásért a' Városban 200 forintokat kell fizetni, azt a' Hóflátban 120 forintokon kiléhet fogadni. A' Kortfomáros, Hajtfináló, és a' Tfizmadia negyed részét elengedik munkájoknak, a' mellyet ugyan azon embereknek meg kell egészfszen fizetni a' Városban; és mikor a' Városi fa-áros egy krajczárért t'fak négy darabotska fát ad; akkor azért a' hófláti 6 darabot ad.

Ezen okokból minden ujji kézi Mesterek, Pensionisták, apróbb Kantzelláriai Tisztek, feleséges házi szolgák s. a. t. a' Hóflátokban fogadnak szállásokat magoknak; a' hová vonnya magát a' szegény és szukoilkodo Koz-népis, mivel ott minden életre meg kívántató szukségés dolgokat óltóbb árron meg lehet szerezni.

De jáj néktek! ha ti a' Hósfátokban laktok, s mégis minden nap meg kella' Vároft látogatnatok, vagy a' porfelleg megemészti a' ti Tüdötöket, vagy a' Fiakker a' ti jövedelmetskéteket.

A' leg szebb Hósfátok, a' *Leopoldstadt*, *Máriahilf*, *Landstraffe*, és *Wieden*. Azonban egyik sints kövel kirakva, és az épület rénd szerént három kontignátziókon felyül nem hag.

VII.

Javallások.

Feltésem, hogy Bétsben egy Város' szépitéfében foglalatoskodó Tanátszék volna, és minden embernek szabadságában állana, hogy oda mennyen és eleikbe javallásokat terjeszzen.

Ugy magam is megjelennék előttök, és e' következendőket tanátslanám. Ha a' Közönségnek egy jól kiválasztott kies helyet akartok ajándékozni, uttellekbe a' *Fisef-piattzát* négy sorú hársfákkal, és a' közepibe egy kerekentrakott élőfákból való bót-hajtást helyheztesselek. Egyedül csak ez a' hely az, a' hol a' Városban élőfák termesztethetnének. Senkitől elnem vennék itt a' világosságot, és az által menő útnak akadályára nem lennének; mivel az ugy sem hosszafon tart, és a' *Fries* ház mellett két szekérnek alkalmas helyet lehet hagyni. Mindenben nagyon megkellene tsalattatnom, ha ezen készületnek megtétele után a' leg válogattattabb Közönségnek egy szép nyári estven való Olzvegyulése nem valóságos *Elisiummá* tenné ezt a' helyet.

Rontsátokle a' Sz. Istvan' Temploma előtt lévő otsmány bótokat, ugy egygyal több szebb

piatzotok lesz a' Városban, és fokakat megszabadítottok a' kerék-áttaljárásától vald félelemtől.

Ti a' temetést a' Városhól kiirtottátok, az egészsz Világ áld azért benneteket. Könyörüljete a' mi szemeinken és orraikoris: uzzétek-el a' tsömört hozó és émellygést támasztó méhszárfszékeket a' *Lichtensteigról*, a' *Kertnerstrasséból* 's másunnan. Jel láttyátok, hogy minden ott elmenő emberek mint dugják orrokat, és mitsoda irtózással fordittyákel órtzáikat. Még egyfzer kérlek benneteket: induljatok szánakodásra a' ti Polgár-társaitokon, és ezen ebek' tárházait igazittfátok a' Városnak homályos szégeleteibe.

Tegyétek által a' Tisztelendő *Skótus* Atyákat Skótziába, vagy leg alább a' Linián kivül. Az ő oktalanúl, alkalmatlanúl építettett és lakattatott Klastromi épületeket vegyétek jobb formára; két ezer lakóknak illendő helyek lehet benne, ha az ujj építésnek régulái szerént rendelitek.

Kuldjétek visszsa Spanyol Országba a' Tisztelendő *Dominikánusokat*. Az ő Klastromok ismét két ezer Tselédesgazdáknak ad helyet a' lakásra; úgy is a' Bástya a' *Dominikánusoktól* igen roszszúl őltalmaztatik.

En minden lehetséges tisztelettel viseltetem a' Tisztelendő *Franciskánus* Atyákhoz; de az ő Klastromok *Singerstrassébán* olyan nagy helyet foglal-el, hogy én ő Tisztelendőségeket, sokkal jobb szemmel nézném Bétshez egy-néhány mértföldnyire.

Engedjétek meg, hogy a' *Páter Kaputzinusok* a' *Neumárktról* Processió módra Keresztekkel és Zászlókkal költözzenek ki a' Városhól; de ne engedjétek-meg, hogy ismét vizizátérjenek; az ő SÉrafimi holt dorombolások, igen nevettféges az ezen a' helyen

Iyen uralkodó más munkásságok között, és kietlenné teszi az egész Klostrom-uttzát. Melly gyönyörű látás lenne egy Sereg hosszú szakállú hóldba átforgókat, a' lisztes Mólnár aszfonyok között kiköltözve szemlélni! A' Kapuzinusok' Klostroma a' Schwartzenberg és Lobkovitz Familiák' házai között nem igen szép virág, lot egy idegen ~~és~~ jovevény plánta.

Rontsátokle az 583-dik szám alatt lévő házat a' Grábennek felső végén. Kulomben még egynéhány Gyalogoknak karjok' s lábok' eltorésében fogállani.

Szélesítették-meg az Udvartól a' Freyungra, a' Magasspiatztól a' Lichtenstégre, a' Vas-Törstől a' Grábeure, a' Hajpiatztól a' Veres - Toronyra szolgáló általmeneteleket.

VIII.

Béts' Plánuma.

Ha kigyelmed töllem Bétsnek Filóffiai Leiráfát kívánná; ugy mintegy ezen következő képét rajzolnámle.

Egy iszonyú nagy Város — — Leg alább 265 ezer Lelkekből álló Népeesség. — — Minden Európai Nemzeteknek öfzfolyása. — — Megszünés nélkül való Sibongása az Embereknek és Lovaknak. — Egy nagy számú, jóizágú és fényeslégu úri Nemeség. — — Egy igen tehetős Polgárlág. — — Tizen-nyóltz milliom forint pénznek éfztendői forgása. — Európa' leg első Mónárkhájának Lakó-városa, ki minden tselekedetei által méltónak mutattya magát lenni arra a' Ts. Királlyi Székre, a' mellyben ül Német-Ország' szégeletin. — — Az Auszriai Ország-
nak középpontya, egy olyan Birodalomnak, a'

melly a' földnek leg első és leg hatalmasabb Birodalmainak sorába tartozik.

Valólaggal Bérsnek fok és nagy más Városok felett való méltóságai vagynak. Akármelly tekintetre nézve kiállhat Európának leg elsőbb Városláival, ha szinte Népeinek fokaságára nézve Párislál és Londonnal fel nem éris. Éu azt tartom, hogy az ő kevesebb Népeisége térszi az ő kedveslégének és gyönyörülégének edgyik részét.

Politikus e' valaki? — Az idevaló Ministerek, minden külső Hatalmasságoknak Követei, a' kik mindenkor az ő leg nagyobb embereiket szokták ezen Udvarhoz kuldeni, mind meg annyi kútfejei minden pólgári esméretnek, előrevsló-látásoknak és szemlélodéseknek. Azt is tudjuk, hogy a' Birodalombéli Udvari Fő-Tanáts-Úr, egy szüntelenvaló Ministeri oskolájok légyen az Uraikodó Országoknak.

Mársnak Zászlója alá eskütté valaki? — Itt mozog ő egészfézen a' maga Eltető-valóféában. Az Auszriai Seregek, a' mellyek most egészféz Európától betsülternek, innen vérszik minden ő Tudományokat és erjeket. Valami tsak a' hadi gazdaságban, annak kiszólgáltatáféában és folytatásában nevezetes találattik, mind itt hozattatik az elő a' lételre. A' nagy Auszriai Fővezérek esméretesek. A' Tsászfár semmi más ruhában nem tartya az ékesléget, hanem a' Fővezéri katoná-oltözetben.

A' Músáknak országabolvaló valaki? — Mind az okoskodáfokon épült, mind a' szép Tudományok itt örvendeznek az ő szeretőknek, kik az ő baráttságnak szoross-lántzaival megvagynak köttettette: A' *Philologia*, *Theologia*, *Botànika*, *Minerologia*, *Diplomatika*, *Oekonomika* s. a. t. külön külön

lön itt ditsekednek az ő nagy Mestereikkel. Ki mer-
né magát arra a' szemteleniségre vetni, hogy egy *Sper-*
ges, Schmid, Stoll, Jacquin, Born, Martini,
Ingenhousz, Störk, Krantz, Huntzowsky, Gru-
ber, Sonnenfels, 's mások' idejében a' Tudos embe-
rek, nem létén panaszolkojjék?

A' Műfáknak lépes szavaikis egy tiszteletre méltó
Papoknak Éneklőkarjában megegyggyezve zengedez-
nek ezen helyen: *Gebler, Denis, Alxinger, Hasch-*
ka, Blumauer, Ratschky, Mastalier, 's mások, a'
a' Vers-szerzésben Remek munkáikat adták a' Világ-
nak, kik az ő derék munkájaik által a' Németeket
ezen tehetségben másokon felyulemelni torekednek.

A' Mesterfégeknak hufégére esküdött valaki?
A' Kaunitz őltalma alatt állittatott Akadémiája a' for-
máló Mesterfégeknak, a' *Kaunitz, Lichtenstein,*
Hagen, Paar, Birkenstock' festékes és képpekkel
rakott házaik, a' Mesterfégeknak Kabinettyai, *Schmüt-*
tzer, Füger, Hagenauer, Mannsfeld, Rója 's egye-
bek, elégségesek minden ő tudni kívánó indulattya-
inak letsfendesítésére.

Szereti valaki a' kalmári szemlélődést? — A' Trie-
sti és Napkeleti Indiai Kikötőhelyek, a' Muzzával
és a' Torokkal való kereskedésbéli frigy, a' sel-
lyem és dohány mivelésnek hirtelen való nevedése
Magyar Országban és Lombárdiában; a' hazai és
Nemzeti kereskedésnek megkönnyebbítése, a' külső
országai Portékáknak és fábrikai miveknek megtiltása,
s. a. t. — mindezek elégséges matériát adnak az ő
Tudományának nevelésére és gazdagítására.

Az Anyaszentegyháznak feje Zászlója alá tet-
te é le valaki a' maga hitét? — Ezen tehetség-
ben is megtalálja itt a' maga *Limbuffát.* Hartzoljon
Róma ellen, a' babonafág ellen, a' gyulöltség tur-
he-

hetetlenség ellen, és F. — P. — H. — M. — K. — L. — és az ő Vezérek és Oltalmazójok ellen s. a. t. És még a' fellyebb való esztendei tizedekből megmaradott akkori Képmutatóknak egészsz serege kiterjesztett karokkal fogják őket oledgetni.

Valami Tifztséget keres az Udvarnál, vagy valamely hivatalt vár a' föld' Fejedelmének kezeiből valaki? — Itt vagyon a' Tifztségeknek, Kegyelmeknek, és az élet tisztefléges nemeinek a' forrása. Erdélynek és Bukkóvinának, úgy szintén Brabantziának és Lombárdiának végső szegeleteiben se *Présés* se Ajtónálló nem neveztetik addig, míg itt kedvet és kegyelmet nem talált.

Senkitől nem akar függeni valaki? — A' nagy Város a' Filófófusuak valófágos hazája. Itt senki meg nem számlálja az ő jovedelmét és tálétkét, hufz esztendeigis ellakhatik egyházban, és sem felette, sem alatta, sem mellette senki sem kémleli meg a' kitsiny Városoknak szokása szerént; senkinek sints reá gondja, mitsoda állapotban él, és mitsoda foglalatosságokban tölti idejét. A' kozonféges Sibongásban egészszzen elveszti itt magát, és tettzése szerént való Tárkatágot választhat magának.

Gazdagsággal megtöltözött-e' valaki? — Egy néhány aranyokért minden készen áll előtte, valami tfak az ő érzékenységeinek, könnyebbségeinek, és kedvének hizelkedhetik. A' Májláudi Tfookoládé, a' Tseh-országban nőtt fátzán, az *Istriában* halásztott Tfiga és a' Tokai bor, tfak egy intésére vára-koznak. A' *Támésus'* mellett, vagy az *Audalúsiában* neveltetett Ló, a' Sibériai Tzöbel, és a' *Lyonban* szöött matéria minden szempillantásban jelen vagynak, hogy az ő életét könnyebbséggel bóldogittsák. Olosz-Országnak mesterféges mivei és Musikái, Frantzia Országnak módijai, és Német Országnak konyvei leg-

ottan megjelennek az ő erzfénnyének parantsolat-tyára.

Tehetetlen szegényé valaki? — Sohol a' maga szegénységét olyan jól el nem titkolhattya, mint itt. A' Hóftátokban egy óldal-házarskát 24 forintokon egészsz ezftendőre kifogad, egy Kortfomáros két garalért néki ebédet ad, és a' Sibváfáros igen kevéért egézfz kontosbe öltözteti. Azonban az ő utott kopott Kaputtyába vonván magát, a' leg dítfőllégesebb Palotákat, l. kiesebb kerteket látogattya meg, és a' Generalisok, Ministerek, és Fejedelmi Afzfzonyfágok mellet fétál, a' kiknek látáfok után, a' leg elsőbb rangú Tartománybéli Várofi lakofis hi-jában áfitozik.

De ezen kellemetes rajzolatban árnyékokis szemléltetnek. Az emberfég ofvényiból való kitsapáfok, orroláfok, megtfaláfok, képmútatás és veszettség surűen és vastagon tojonganak a' böltfesség, nagyfziv, emberfég és egyenellég mellett.

A' mit az emberek II ezer négyszeg mértföldnyi térfégen jót vagy gonofzt, tisztellégést és ék-telent tselekedhetnek; mind azt az ő ötödik gráditfában találjátok a' Fejedelmi Lakóvárosokban.

IX.

A' nagy Városoknak magok' mentfége.

Azt erőfitik, hogy London és Páris az ő Orfzágoknak testehez képest igen nagy és tsudálatos fejek légyenek,

A' mi Londont illeti, e' felől nem lehet kételkedni: 900 ezer emberek, a' mint mondják, egy darab göröngyon egy rakálon, egy olyan Orfzágban, a' melyben mind-öfzve 7 milliion Leikek vagynak,
látani

látni való, hogy felyül haladják, az illendő mértéket, a' mely egy olyan temérdek fejet formál, a' mely a' több tagokból a' velot és az éltető nedveflégeket kifzivja.

A' 700 ezer Párisiak inkább megtarttyák az egyenlőséget a' 24 milliion Frantziákkal. Talám, még 200 ezerrel felyül mulják; de mintegy fél milliion tökéletes egyenlő mértékbe helyhez tet hetné.

Uyan ezen számra szeretném én a' Bétsi Népefléget vitettetve látni; reménylemis, hogy annyira fel fog hágni; mivel az Austriai Birodalomnak népeflége már 20 milliion embereken fellyül vagyon, és a' mind tovább tovább tartó békeflég' ideje alatt, láthatóképpen nevelkedik.

A' nagy, népes és gazdag Városok ellen akármit mondjanak; én azokat mind jóknak hasznosoknak, sőt szükflégeseknek találom. A' kemény erköltsbiró, az embereknek békefléges oktatója, a' rendes házi gazda, mindenkor egynéhány erölleégeket tart stráfin azok ellen. Az erköltsöknek mélységes megveszését, a' bujálkodó mértékletlenséget, tobzódást, vesztegetést, a' Méltóságok' és gazdagok' részéről a' kevélységet, keménységet, a' szegényeknek és ügyetleneknek elnyomattatását, a' Vallás' és Virtus' tsúfolását, és egyedül ísak a' testflég és világi gyönyörűség után való törekédést, ugy hányák szemeükre, mint az ő egymástól elválhatatlan természeti részeiket.

De' mihellytaz embernek, az ő képzalódése után járó *Russónak* lelket felemelő tanátslása szerént kedve nintsen, a' több kedves barmokkal négy kézláb mászkálni az erdőkben, és magát valamelly üres fában tó és eső vizzel és makkal hizlalni; mi-

hellyt

helyt megvallja, hogy a' Törvény és kereskedés, a' Mesterfégék és Tudományok, az elme-mívelés és gondolkodás, a' tárfalkodás és pallérozódás légyenek valóságos és egyedulvaló gyokerei az emberi boldogságnak; tisztelje a' nagy Városokat. Tsak egyedül ezek azok, a' mellyek minket arra megtanítanak, hogy nekünk lelünk vagyunk; a' mellyek nekünk alkalmatosságot és tehetséget szolgáltatnak, hogy a' mi titkos Tanács-kamaránkból ezereket tanítsunk, és milliomokkal tégyünk jól.

Tsak *Thébében, Babylonban, Tyrusban* saragtak magas négy szegeletű, hegyesen felmenő Oszlopokat, ott számlálták meg az Észkendőnek részzeit, és körül hajókázták a' világnak részzeit. A' mióta *Áthéné, Korinthus* Falakká lettenek, egy *Euklides* sem tziirkalmaz, egy *Sókrates* sem böltselkedik, és egy *Homérus* sem énekel Görög-országban. *Horátzius Tácius* és *Lukrézius* nem akkor virágoztak; mikor még Rómának Kerítését által lehetett ugrani; hanem a' mikor a' Városnak kerülete 12 mértföld volt, és egy milliom ember lakott benne. A' Tataroknak, Sibériaiaknak mind addig semmi elméleti miveltetések és palléroztatások nem léfzen, valameddig Városaik, még pedig nagy Városaik nem léfznek.

Ha Páris és London egy kitsiny Mező-Városi állapotra szállana, sem *Encyclopædiat* sem *Közönséges Világ históriáját* nembotsátanáknakki többet benne.

A' mi Német Birodalombéli Városaink, attól az időtől fogva, a' mióta az ő elébbeni gazdagságokból, Népeiségekből és Nagyságokból el-veztettenek, igen nevettséges figurát téfznek.

Eljenek hát a' nagy Városok! Azok tsinálunk a' vad népekből embereket, és ezen jótétemény le-
nyom-

nyomja minden panaszokodásokat az apró Városi komorkedvu erkoltstzirkálóknak.

Miben áll hát a' nagy Városok' gonofzságainak irróztatósága, a' melyek azokban üzettetnek? Abban, hogy az ember a' szerelemnek valamivel szabadabban áldozik, magának úri szekereket, Lovakat, és szolgákat szerez, a' jó asztalt és Játtzöhelyeket szereti, és nem tsak azért él, hogy dólgozzon, hanem hogy gyonyorkodjonis. — Ezek a' nagy Városoknak farkalatos bunei.

Ne hidjetez hát többé némely fárepés Irók' panaszokodásainak és rágalmazásainak. Ok jól-tudják, hogy a' közonség örömeft olvassa a' fulánkos gúnyoló Irásokat, és azért vízik a' dólgot oly iszonyú nagyra. Mindnyájan mind meg annyi *Brobdignagon* lévo *Gulliversek*, kik mindent nagyot mótató úvegen által néznek, közonségesen pedig kétségbe esnének, ha minden, örökke ugyan azon egy úton menne; mivel így az o Irásaik nem egyébbre valók voluának, hanem hogy az olvasókat elaltassák.

X.

A' Tsásfár.

A' ki az ez előtt való Auszriai Uralkodóknak udvari Krónikájából okoskodván, azt tartaná, hogy József Tsásfár a' maga udvarában elrejtettette lappangana, igen goromba és tudatlan tévellyésbe esnék.

Egy sints a' mostan é ő Hatalmasságok közül, a' ki az ő tulajdon Tartományait, és ezen kívül, oly fok más Országokat, oly fáradhatatlan szemes szorgalmatoslással bójárt volna, mint a' II. József. Bayonnétol fógva Mohilóvig, Neápolytól fogva Péterváráig keresztnul katúl bójárta a' Tsá

fár

szár a' mi Világunknak részét, még pedig többször
egyszerűnél; ezen nagy közföldön, minden megjegy-
zésre méltó dolgokat hiúzi esmérő szemekkel
megvizsgálta, és amaz Országnek belső elrendeltetését
egyszersmind megtanulta.

Innen vagyon az ő egykevéllé barna szine ;
innen az ő valamennyire meggyengült, kulömben jól
alkotott testének állapottya, a' mellyet a' több színü
öltözetek között, a' zold hadi kintos leg felségeseb-
ben ékefit.

Továbbá az a' Mónárkha a' Polgári Világban,
a' mi a' szivárvány a' természetiben. Kiki ugyan
ötet láttya ugyan, mégis mindazonáltal kiki egy
mást lát ő benne.

Egygyik úgy nézi ötet, mint Katonát; a' másik
mint Törvényadót; a' harmadik mint egy jó Gaz-
dát; a' negyedik mint egy kemény Tselédesgazdát.
Ez mint a' leg megvilágosodottabb Szentegyház' meg-
tisztítóját; amaz mint a' közönséges áhítatoslagnak
és Ekklesiái Törvénynek megkissebbitőjét; egy más,
mint egy köz-jót munkálkodó Ország' Attyát; és
egy más, ismet mint az Ország' romlott állapottyá-
nak búzgó jobbitóját.

A' Polgári hivatalos, a' Hadi-tiszt, a' jólhivő
Pap, a' Nemes ember, a' Tudós, a' Mester em-
ber, a' Polgár, a' Paraszt mindenik a' maga
értelme szerént téfzen ő rólla itéletet, és azon
szempillantatnyi haszon és jótétem szerént, a' mel-
lyet gondol, hogy vészzen az ő rendeléseiből.

A' Filófófus hideg és lassú vérrel szemléli ötet,
az ő tselekedeteit, és a' rólla való itélettételeket
halgatva öszvegyüjti, és letészi az emberségnek Le-
veles-tárjába, hogy abban a' következendő Világ

ezen

ezen valójában emlékezetre méltó Fejedelemnek drágaképét feltalálhassa.

XI.

Hertzeg Kaunitz

Thérésian és *Jósefen* kívül 30 esztendőktől fogva az *Austriai Közönségnek* közönséges bajaiban senki oly nagyon nem foglaltoskodott, mint a' *Birodalombéli nagy Minister*, *Hertzeg Kaunitz*.

Hibázom ha azt mondom, hogy csak az *Austriai Közönségnek* bajaiban. A' megvilágosodott Európának többi nagyobb részeis ezen *Ministert* az ő tiszteletével megajándékozta, és ezt az ő belső meggyőztetéséből tselekedte. Valószággal nintsenis több *Kaunitz* az ő nemében rajta kívül; olyan egyenességet, oly maga haszna nemkeresést, és amaz uemes, nagy, és különös módot, mely minden ő tselekedeteiből kiindoklik, még kevés *Ministerben* lehetett feltalálni.

En csak a' *Közönségnek* szavát hozom elő, midőn *Kaunitz*nak leábrázolására ezen rajzolásít téfzem, és szeretném azt az ember látni, a' ki ezen írásbéli helyben hízelkedésnek lelkével vádolna engemet.

*Kaunitz*nak teste igen nemefen van alkotva: néki *Ifjúságában* rendkívülvaló szép embernek kellett lenni.

Thérésia mellett *Omnishomo*, minden ember volt ő; és *Jósef* mellett egy *Nestor*.

A' mi az ő itélettételeit és a' dolgokba való belátásait nézi: azokat az ő érdemei már régen tzáfolatlanul megbizonyították.

Ezen két *Koronás Fejeknek* megszűnés nélkül való hívségére támaszkodott bizodalnok, eléggé észéllik az ő mások felett való méltóságait.

irigy

Irigylem annak az embernek szerentséjét, a' kire fog az a' fors szálni jövendőben, hogy a' Kaunitz életének Írója légyen. A' Lelket és szívet megerősíti és az ő emberi méltóságával mintegy nagyralátóvá téfzi az az embert, ha minden hízelkedésnek gyanufágán kívül, egy olyan férjfiat nyer a leábrázolásra, a' kinek egészsz élete nem egyéb, hanem szüntelen, egymásból folyó egyenességnek, nagy-szívnek, Jótétemnek, és tiszta gondolkodásnak arany Iántzfzemei, a' ki az ő Hazájához nagy és megköszönhetetlen Jótetelt mutatott azzal, hogy a' valóságos megvilágafodásnak első fúgarait annak hajdoni vastag és sűrű felhokbe borúlt határin kiterjesztette.

XII.

Népeffége.

A' Városban 1310 épületek vagynak. A' Hős-tátokban ez előtt három esztendokkei 4068 házak voltak; következésképpen mind ofzve az épületek mintegy hatodfél ezeren lehetnek.

A' Bétsben lakó emberek számának meghatározásán örökös per és versengés vagyon. *De Luca* kevés idővel ez előtt emyire vetette.

Városiak	—	—	—	—	—	—	52.053
Hosfáriak	—	—	—	—	—	—	156.989
Klástromosok	—	—	—	—	—	—	2.139
Katonák	—	—	—	—	—	—	12.530
Görögök és Sidók	—	—	—	—	—	—	3550
Idegenek	—	—	—	—	—	—	27.000

Summa, 254.261

Nicolai ezen számot nem igaznak mondja lenni, és igen soknak tartja. En is úgy tartom, hogy nem igaz; mert igen kisleány.

Eszteendő által rendszerént 11500 halnakmeg, és 9600 születettnek. A' házaslagnak lantza 2400 párokat kötöszve. Azonban az ezen summán fundatott számvetés, soha sem hatá ozhattya meg igazán az ezen helyen lakó embereknek a' nollágát. Ezen pontban felettéb nagy kulombfég vagyon a' Királyi lakóvárosok és a' Tartománybéli kitsiny Városok között. Ezekben, a' hol egy bizonyos, ott született számból álló betfületes Polgárság terjeszti tovább tovább életét, minden kétfég kívül fel lehet vetni a' keresztlő és hóltak Könyvéből az ő bizonyos számokat?

De a' Királyi Lakóvárosokban, a' hol az embereknek nagy sokasága él, kik nem ott születettek és nem ott halnak meg; az az, a' hová a' gyönyörűségek, ujjágkivánása, nagyravágyás, bajoskodások, kereskedés s egyebek által egészfé emberi tábor vonattatik, kik az ő legvirágzóbb esztendeiknek ott csak egy részét élkel; hogy lehet ezeket a' keresztlő, vagy hóltak Könyvéből bizonyos számba venni.

En azt tartom, hogy a' Bétsi levegőeget legalább is szivja 265 ezer ember, és erre bizonyos okaim vagynak nékem. En a' *Páris* és *Berlin*rol vett okoskodás szerént vetek számot.

A' közonséges Levelek szerént voltak 1785 Eszteendőben

	<i>Páris</i> ban.	Bétsben.	<i>Berlin</i> ben.
A' meghóltak	20365.	11603.	4961.
Születettek	19919.	10559.	4952.
Megpárolóltak	5234.	2488.	865.
			Már

Már most a' mint szokták, ezen Laistrom szerént tegyük a' Párisban lakó embereknek számát 700 ezer lelkekre, és a Berlinieket 140 ezerre. Nyilvánosságos, hogy a' fellyebb való Tábla szerént Bétsben mintegy félannyival kevesebben halnak meg, mint Párisban, és mintegy félannyival többen, mint Berlinben: így ezen mérték szerént a' nép' sokaságának mintegy 300 ezer emberekből kellene állani. Ugy vagyon; de azt mondják, hogy Bétsben a' halál inkább uralkodik, mint Párisban és Berlinben. Ezt nemis lehet tagadni. De a' születtettek Laistromais erositik még amaz számvetést. *) A 10 ezer 559 Bétsi születtettek, a' 19 ezer 919 Párisiak, és 4952 Berliniek között, majd a' közép propörtziót vagy mértéket téstik; ha hát a' holtak Laistromának nem akarnak hinni, mimódon fordithattyák-el a' Keresztelő-könyvet? Ha az elztendei 4900 Berlini születtetteknek száma 140 ezer lakosokat téizen fel, a' Bétsi 10 ezer születtettek nem téstznékéfel többet 200 ezer lakosoknál? noha a' mint másfelől szokták prédikálni, a' Bétsi mértékietlenség a' termékenységet nagyon megszokta kevesíteni. En úgy tartom, hogy ezen számvetésbéli mértéklés kézzel foghatólag megmúrattya azt, hogy Bétsben jóval több nép lakik, mint vetik, vagy pedig a' Párisi és Berlini summát sok ezerrel alább kell szállítani.

Azonban egy olyan Városnak ekklésiai Laistromai, mint Bétsnek, a' mely Páris, Néapoly és Roma
után

*) Valamintnogy Berlinben a' hadi népnek jzüllettei nem a' közönséges Laistromba irattatnak bé; úgy Bétsben sem; sőt itt ezenkívül, még az O vallású Görögöknek és 'Sidóknak gyermekei sem abban jegyeztetnek - fel.

után leg több utazóktól, és más okokból ide ki'sbé folyó embereknek fokaságától látogatattik-meg, a' mint meg mondattatott, a' Népeffégnek állapottyát szoroslan meg nem határozhattyak. Eppen ezen okból vet *Mercier* 900 ezer lelkeket Párisra, és én igen mértéklett számot vészek, a' midőn Bétsre 265 ezer élő embert számlálók.

Berlianek igen derék rendelései vagynak az ő népeffégnek megsokasítására. Az ő lakosfai menttek a' katonai (conscriptio) béirástól.

Az olyan Országokra nézve, a' hol a' katonai állapot mindenekre oly közönségesen kiterjedő, semmi jobb eszközt nem lehetne kigondolni a' Királlyi Lakóvárosnak emberekkel való megtöltésére. Ha a' Tsáfzár Bétsre felszabadítaná a' katonai Béirás alól, 10 esztendő mulva fél milliion lelkekre szaporodnék a' lakosoknak száma, és húsz esztendő felé az ő széleit itt túl *Nufzdorfon*, és amott egész *Schönbrunnig* kikellene terjeszteni. De a' Tsáfzár ezzel éppen ellenkezőleg tselekszik, a' mellyeknek a' Bétsi népefféget szukfégesképpen meg kell akadályoztatni, Ő a' maga kedves Testvéreit, a' Hertzegi Afzszonyfágokat azoknak minden kéréső feregekkel egyetemben a' Tartománybéli Városokba általtette. Ő sem pompánapokat nemád, sem fényes Innepeket nem tartat, s. a. t. De mégis mind szüntelen nevededik a' népeffég, mellyet a' minden megszűnés nélkül való Hóftáti házaknak építése tsalhatatlanúl bizonyít.

Igen szép Játékot szolgáltat itt a' szemeknek a' külömb külömbféle Országokból való nemzeti öltözeteknek külömbfége. A' Város nem a' szokásban lévő egy forma német köntösben jár, mint a' többi más Városok. Itt elég merőn és egyenesen járó, prómas mentejű, feszesen álló nadrágú és tomított
hosz-

hosszú hajú Magyarokkal találkozhattok: sok kerek feju, barátosan megberetvált, és repülő dőlmany ujjú Lengyeleket láthattok, melly két Nemzettelég egymástól megválaszthatatlan az ő tizmájokra nézve. Az Ormények, Oláhok, Móldovaiak az ő fél napkeleti öltözetekben itt nem ritka madarak. — A' bajszos Rátzok egy egész uttát laknak. — A' Görögök az ő szoknyás ruhájokban a' Leópoldhidja' véginn lévő kávéházakban csoportonként dohányoznak az ő hosszú szárú cipőjokból. — És a' Muhammednek szakállas fiai az ő ovok mellé szurt, hüvellyes gyilkos kélekkel órára lépegetnek a' fáros uttákon által az ő sárga paputtsaikban. — Megjelennek a' tetőtől fogva talpig magokat fekete dőlmanyba bevontt madár ijjesztő Lengyel Országú Sidókis az ő nagy otromba ábrázattokkal és széllyel álló hajaikkal. Egy élő és eleven *Satyrája* az ő magoknak képzelt más Nemzettelégek kozsúl való kiválasztattatásoknak. A' Tseh Paraszatok az ő kopernitájokkal, a' Magyar és Erdély-Országú Szekéresék, az ő ujjatlan juborbundájokkal, és az ő fejeiket fekete kámmákkal bevonó Horvátok végezetre bérekesztik a' izemnek ezen jáékát, és a' közönséges sibongásban a' leggyönyörködtetobb tarkafágot okozzák.

A' mi a' Bétsi Lakosoknak belső éfzrevehetetlen kulömbfégét illeti; ezen tekintetben igaz az, hogy egy familia sem viheti fellyebb a' harmadik Nemzettelégnél az ő itteni való származásának ágát. Magyarok, Tsehek, Morvaiak, Erdélyiek, Styriaiak, Tyrólok, Lengyelek, Oloizok, Frantziák, Bavarosok, Svábok, Szászok, Sléviaiak, Rhénusiak, Helvétziaiak, Vestfáliaiak, Lotharingiaiak, s mások minden megszünés nélkül nagy számmal vándorolnak Bétsbe; itt keresik az ő szerentéjeket; rész szeren

megtalálják, Hazafiakká lesznek. Az eredetszerént való Bétsiek elenyésztek.

Eppen ezen fokféle Nemzetek öszve-elegyedése nemzi itt a' nyelvekben való véghetetlen zavarodást, a' mely Bétsset minden Európai Városok között leg nevezetesebbé teszi,

Már így énekelt erről *Kámler* egy *Odájában*: *)
 Nagy Királynénk a' mely Páltzát tart kezében,
 Sok Nép kéz adóval tiszteli székében.
 A' ki alatt Bétsnek fargúl Gabonája,
Austrásiennek játtzva legel nyájja;
 E' nagy Fejedelem-Afzszony' bődogságát
Hét nyelv kéri, öntvén érte imádlágát.

A' Poéta nagyon hibázik, ha azt gondolja, hogy az *Auftriai* Uralkodóknak bődogságokért csak hét nyelven esedeznek.

Az *Auftriai* Birodalomnak kabalében virágzó Nyelvek, a' Német, Deák, Frantzia, Olofz, Magyar, Tseh, Lengyel, Flándriai, Uj Görög, Török, Illyriai, Horváth, Oláh, Tóth és utóljára a' *Tzigány* nyelvek.

A' Római Tsászárfág alatt lévő Tartományok között egygy fints, a' mellynek némely Fijai mind szüntelen Bétsben ne-mulatnának; annak okáért kiki véghez viheti itt a maga ügyes bajoskodását, és mind azokon a' nyelveken mulathattya magát, a' mellyek a' *Prúth* folyóvizétől fogva a' meszsze lévő *Skáldisig* beszéltetnek.

XIII.

A' Népefféghez való Tóldalék.

Ez Lovakból és ebekből áll a' mellyeknek száma igen sokra felmegyen. Bétsben az *Urafág* szekere több

*) *A' Győzedelem.*

több 3600-nál, a' számmal meg-béllyegezett Fiakker kottli 599; az ugy nevezett bérés-kotsi 300, és az Ország', 's más különös gazdák' szekerei és Tfezái ugyan annyi. A' *Kabriolets* itt szokásban nintsen.

A' Város' fántzán-belől lakó minden lovagló és hámos Lovaknak Serege 22 ezerre mégyen. Ezen baromhoz való szeretet, majd az illendőségenis fellyul-bágot. Némelly Mémlo hatod-fél ezer forintokon is el-kél, és némely Hertzegeknek Ifállóban 80, fot Százis prüfzkol és hortyog.

A' vezedelemtol való tartás megszünhetetlen, ki-váltképpen a' föuttzákban, és Innepnapokon sokkal nagyobb, mint más közonséges napokon. Ha valaki, egy nyári Vasárnap' estve a' *Vas-török* piatzra, a' *Grabenre* vagy *Köhlmarktra* kiáll; tehát 8 és 9 órák között szüntelen való menydorgésben találja magát lenni. A' szekerek minden kapukon tódúlnak béfelé, mindenek, valakik egészsz nap a' *Falun*, a' *Hóslátban* a' *Práterben* és *Augartenben* múltatták magokat, most fietnek hazafelé.

Valamely Tartománybéli ember, a' ki akkor jon leg elsőben a' Városba, először mint egy funnyogó Tolvaj előre hátra tekintgetvén, fúrolóva mégyen a' Házak' falai mellett, és minden kottli zörgésre azt gondolja, hogy a' kerék által-járja, és a' lovak lábaik' alá tapodják.

Azomban a' szekerezés által okoztatott szerenstéleenség a' több nagy Városokhoz és a' fok szekerezéshez képest volóban mód nélkül kevés.

Egy általjában egészsz elztendő által nem lehet többet negyedfél embernél számlálni, a' kik kerékel által-járatatnának.

A' Fiakkerkottlik nem olyan nyomorúltak, rosvadtak, motskofok, mint Párisban, és az ajtajok nem

farostélyos, és eleikbe nem olyan erőteljes Kantzákat fognak; (neha imitt amott olyanokatis láthatni, a' melyeknek majd minden tsontyait meg lehet számlálni; mégis a' könyoruletes Korfának ostora ugy tudja ezeket abrokolni, hogy szintugy elragadják a' szekeret; mint a' fényesebb és töltebb testü Paripák; mennycnek akár térdén, akár talpon, ő azzal keveset gondol, csak hogy a' feltett helylyre a' maga akarattya szerént megérkezzen :) A' Lovaknak nyakaikon lévo bor és posztó párnák nagyot könnyebbitnek az ő húzófokon, és azt tselekezik, hogy jó husban és formában légyenek; melly végre a' szomszéd Magyar Ország 18 aranyokért egy pár ferény Lovatskát szolgált.

A' Szelindekeknek, Agaroknak, Kopóknak, Pudliknak, Mopfzoknak, Málthai és Bónóniai sebbevaló ebetskéknek, egy szóval minden Bétsben élő Kutya nemeknek seregét *de Luca* Úr 30 ezerre téfzi. Azt tartom, hogy *de Luca* Úr leg alább 6 ezerrel többet mondott, de ha szinte csak 24 ezer vagyonis, és egygyik egygyik minden nap egy negyed rész font kenyeret emészti meg, mindössze csak egy nap 6 ezer font kenyeret emészti meg. A' Mézfárosoknak, Kottisoknak és Szekereseknek ebeiket kivévén, a' többi egy valóságos terhére vagon a' Közönségnek; és méltán indit ez engemet annak javallására; hogy a' szegények' Tárjának gazdagítására ezen haszontalanul vesztegető ebekre egy esztendői adót vetnének.

Az egészsz kutyai minéműségben leg útálatosabb némely buja Férjfiaknak, szemtelen Leányoknak, és Vénaszfzonyoknak az ő kedves ebetskéjükhöz viseltető földön-maszó, telhetetlen és valóban dühös szeretete k. Ezen ruhes oktalan állat a' párnán fekszik, bi-

zonyos időkben megferesztetik és mosattatik, tőrke le-
 velfel, tsokoládéval és fátzánnal hizlaltatik, és miat-
 tok az Inafok és Szoba-leányok megposoztatnak és
 tépettetnek. Ebben a' dologban azt lehet nevetni,
 hogy az ebet-hordozó Leánykák és Aszfzonyok azt
 gondolják, hogy mások nem tudják, miért ízeretik
 ok annyira az ő ebeiket.— Esztelenek! már *Juvénális*
 régen elárulta őket.

— — — — —
 — — — — —

XIV.

Mit emészt meg.

Semmi sints nevettségesebb, mint azoknak az
 Iróknak Tukor írásaik, kik azon írának bögnek,
 hogy egy nagy Királyi Lakóváros, körül belől 20
 mérföldnyire minden aratást, szüretet, Juhaklot,
 majort, gyümölsős kertet és halastót kiürít és meg-
 emészt. Sot inkább azok a' Falusiak leg tehetőseb-
 bek, azok bírnak leg szebb barmokat, leg jobb háza-
 kat, mezőket, kerteket, szőlő-hegyeket és Réteket,
 a' kik valamely Fővárosnak környékében élnek.

Vessétek csak egybe a' *Schwartzwaldi* és *Gal-
 litziai* falukat a' Béts körül fekvő falukkal, és meg-
 láttjátok mifoda nagy böldegtalanság fekszik a' Béts
 körül lakó Parasztokon; a' t. i. hogy az ő földjeiknek
 minden szalma szálát, pintzéjeknek minden tsepptejét,
 és két karjaiknak minden mozdulását kéz pénzze te-
 hetik; az az, hogy ok e' Fővárosnak kapuitól él-
 nek.

Valósággal Bétsnek gyomra olyan feneketlen
 örvény, a' mely minden ő szomszéd Tartományai-
 nak ő szükségen felljul való bővségét elnyeli, és an-
 nyival inkább a' körülötte Lakóknak bővségét.

Austria küld néki bort, fát, borjút, sót, tojást,
 tejet, és vaját, lentjét, borsót, gyümölsőt, szárnyas

állá-

állatokat - - - *Magyar ország* az ökröknek kimeríthetetlen gulyáját; a' mellyek közzül, (ah tfuda!) tfak egy fiuts fekete avagy barna, fertési, juhok, halat, dohányt, gabonát, bort, szárnyas állatokat, szénát - - - *Tsch és Morva országok*, vadat, fátzánt, halat, tojást, gabonát, szárnyas állatokat, szalmát - - - *Styria* ökröket és kappanyokat - - - *Máylánd* fájtokat és sellyem portékákat - - - *Triest* tsigákat és tekenős békákat - - *Tyrolis* - - - gyümölsöt és fát. - - *Belgium* posztót, matériát, tsipkét.

Az 1783 esztendőbeli nemélly megemészített dolgoknak Laistroma szerent elkölt Bétsben.

Ökor	—	—	—	—	40029.
Tehén	—	—	—	—	1110.
Borjú	—	—	—	—	63856.
Juh	—	—	—	—	7724.
Berbéts	—	—	—	—	35400.
Bárány	—	—	—	—	169612.
Sertés	—	—	—	—	80650.
Malatz	—	—	—	—	16906.
Hüvellykes vetemény				—	40526 3/8 Véka.
Búza és Ros	—	—	—	—	119603 — —
Árpa	—	—	—	—	88002 — —
Zab	—	—	—	—	521081 — —
Semlye-liszt	—	—	—	—	723990 5/8 méró*)
Kenyérliszt	—	—	—	—	194711 — —
Rosliszt	—	—	—	—	972518 1/2 —
Széna	—	—	—	—	20660 Szekér.
Szalmakéve	—	—	—	—	1263180
Fagygyú	—	—	—	—	20940 Mása.
Tuzifa	—	—	—	—	297133 1/2 Öl.
					Bor

*) Egy illyen Bétsi mérőben 8 véka vagyon.

Bor — — — 494044 1/4 Akó.

Ser — — — 4477,574 3/4 — —

Nikolai Úr, a' mint tudjuk, minden eszét kedvét arra fordította; hogy igen szorosan és megrostálva felvesse, hogy esztendő által egy Bétsi gyomor mennyivel emésztemeg többet, egy Berlini gyomornál. Tudnivaló dolog, hogy Nikolai Úr jól tud tréfálozni és elméskedni mikor azzal akarja idejét tölteni és meg mutatni hogy, mit tselekedett itten; és azért, nem érdemlímeg ez a' ifúfolódó, hogy meg tázafoltasíék, noha ez igen kevésbe kerülne, ha ugyan meg mutatók már nékie, hogy Bétsben több ember vagyon, mint a' mennyit ő felvélzen, és hogy ezen kívül egy nagy rakás Bétsen kívül lakó ember minden nap egy darab marha húst megeszik e' Városbán, 'sazzal dolgára megyen véle. De tégyük fel, hogy 100 ezer Bétsiek esztendő által húsz okörrel többet esznek meg, mint 100 ezer Berliniek, magának Nikolainak szájábanis igen nagy tréfa lenne, a' Berlinieknek gyomrokhoz kívánni szabni az egészsz Német-orfzágnak gyomrát. —

XV.

Az embereknek neme és öltözete.

A' született Auszriai középszerű; azonban inkább nagy, mint kistiny természetű; hofzszú kartsú, egy szóval azon figurájú, a' mely egy általjában a' legszébb Férjfiat terjeszti szemünk' eleibe.

De Bétsben a' hazafiúi Vér, a' mindenféle Nemzetekkel való oszveelegyedés általannyira megzavaradott, hogy igen kevesen esmértemek már ki a' más Nemzetek közzül a' máii időben. Azonban a' tulajdonképpenváló, az az : a' már régtől fogva Hazafiakká lett Bétsieknek, néminému kulonos ábrázat-

záttok és ortza állások vagyon; ez egy hofzszatska hegyellen' öszvefutó áll.

A' Magyarok a' Bétsiétől azzal különböznek, hogy az ő szemeik alatt lévő tsontok valamivel kilyebb államak, és az ő nemzeti egészséges barna szinek a' fejérebbe Bétsi szinnél sokkal helleyesebben alkatott testet és erőfléget jelent.

A' Bétsi Fejérnépek — mert ezek inkább megérdemlik, hogy így nevezteszenek; mert nagyobb részén Bétsben szulettettek. — A' Bétsi Fejérnépek, szép magas termetűek, eleven vérűek, gyors inuak, könnyu lábúak, vékony kartfúk, fejer és gyenge bőrűek. De igen hamar elhervadnak, a' hufok potyogossé válik, és véniegekben egykevessé megvastagodnak.

Mind a' két Nemben lévőeknek öltözete a' legujjabb modinak Törvény- táblájá szerént vagyon. Ezen ujjabbat ujjabbat gondoló Isten-afzszonytól függ a' Ruháknak mind felvétele, mind pedig letétele.

A' Férjfiak a' mái időben mindent kurtát és feszesen állót viselnek. A' hajnak feltsinálása alacsony, az ifzonyú nagy Ló, vagy paputs tsattok mindszuntelen virágoznak, noha már két ujjnyival rovidebbek és vékonyabbak lettenek; a' magas régi Anglus-száfz kalapok 8 honapoktól fogva közszonfégesen elterjedtenek: éppen most kezdik a' kerek, kitsiny körülvágott Anglus kalapot felvenni. A' két óra aránylántzok ritkábbak kezdenek lenni, a' páulikás paputsok és veszfzös strinslik naponként inkább inkább terjednek. Az egyéb kontossel egy szinű strinsli ujj játéká a' modinak, mindennapi kontosnek választattak a' rosda és zold szinű Frakkok. A' gyűrűk a' hires férjfiaknak képeit viselik, és a' spádék egészen meg vagynak brilliánttal rakva.

Hát az Afzszonyok'! — Oh kitsoda tudná az ő ujjab találmányaikat és modijaikat előszámolni! mellyik penna az, a' mely olly gyorsfággal bírhatna, hogy mindazokat az ezernyi ezer kontósbéli változókat leírhatná, azokat az aprólékos semmiségeket papirofra tehetné, a' mellyek tészik az afzszonyi piperének természeti valóságát, és a' mellyek a' szemtelen híjábanvalóságnak szárnyain fel's alá repdesnek!

A' bizonyos, hogy a' szép Nem a' mi napjainkban fokkal természetibb módon, kedvesebben, könnyebben és illendőbben öltözik már most, mint ez előt-

A' Ruhánakmateriáji már többé nem olyan nehezek, drágák és tartófok; de ugyan azért, hogy könnyebbek és öltőbbak, gyakran változtatnak, ujjaltseréltetnek fel, és így mindenkor kulomb kulombfélőbb, tisztább és ujjabb ujjabb öltözeteket szolgáltatnak.

A' tsokros pántlikákkal, virágokkal, tsipkéekkel tollokkal, rojtokkal, ékefitő tökkel ezer féleképpen feltzifrázott nyári kalapok, mely véghetetlenül szébben ékefitik a' Fejet, mint a' régi merőn álló fejta-
karó boritékok! — — A' széles pántalikkba szegget, és a' kartsú derekakat által övedző pántlikákkal felékefitetett nyári fejer öltözetekben, mint a' Nynfák, tsoporttozva repdesnek a' Bástyan köröskörnyű! A' téli bundák. — ez az előttem kedves öltözet — minémni Gorog egygyűgyűséget juttatnak eizunkbe! — mely nagy kedvességet adnak az ugráló mejjeknek! — valójában a' bunda, minden öltözetknél leghódoltatobb darab ruhája a' mi Fejer népünknek.

Ah! — — mind ezen kedvességek elenyésznek a' fertelmes, dagályos és szemet botránkoztató kantza nyergek által, vagy mondom, farabrontfok és
és

és párnák által. Soha a' tiszta tsinosságot és kellemeteliséget edgy találmányis ugy el nem temette és vesztette, mint a' módinak ezen tsuda fajzattya. Ezek által a' legkarrább Leánykákis egy hering-hordová változtatnak.

Láttjátoké amiaz eleven és járó pyramisokat, vagy alatt széles és folyul hegyes oszlopokat? Azok két farabrontós fekete palástos Kisafzszonyok. Olly igen eltemetik ezek a' szerfzámok a' mejjet, a' termetet és lábokat, hogy azt a' mi mozgattya ezeket a' Tornyokat, majd észre sem veheted: egy szóval, eltemeti az egész afzszonyi valóságnak szépséget és kedvellégét.

Mire valók lehetnek ezek? Talám a' Virtusnak megörizésére? Esztelen Leányok! nem tudjátoké ti ama mondást.

E' hétfzeres Bátya mindég ki nem állja

Kupidó fortélyát, mikor jól megfzálja;

(Söt fokfzor egy kedves hunyoritására

Megvévén, örommel hág-fel a' fokára:)

Bár haltsont 's atzéllal van megerősítve

'Seros Torony vagyon reája építve.

Hála legyen a' kellemetes Isten afzszonyoknak!
A' Főrendü Afzszonyfágok kezdették már ezen terhes és lomha alkadályoktól magokat megszabadítani. E' tekintetben a' másokat majmozni kívánó indulat, jó segittséget nyújthat az alsóbb rendü Fejérnépeknekis.

A' híres és nevezetes Bétfi fő szoba Leányoknak öltözetek, fokkal fellyebb emelik őket az ő Afzszonyaiknak öltözetek és köntösök felett.

A' Polgár afzszonyoknak és azok' Leányaiknak öltözete gazdag, és valamennyire fefzes és merő.

Mit

Mit kell végezetre a' Fejérmépek Virtuflának Palládiumáról, vagy örzö Istenéről szólani? — Ez némely szolgálatra kész lelkeknek örizete alatt vagyon; a' kik annak épfében való megmaradásáról szorgalmatos gondot viselnek,

XVI.

A Fő - Nemesség.

Kitfoda számlálja meg a' Báncókat, Grófokat és Hertzegeket Bétsben? — Ezek azok a' három méltosági Rendek, a' melyek számláltatnak a' szokás szérént a' Fő Nemességnek Tagjai közzé.

Természet szérént következik, hogy egy olyan Hellyen, mint Béts-várossa, fok Nemesség gyűl-öszve. A' Ts. Királyi szék, egyes bajoskodások, a' nagy Világ, kinek kinek a' maga Talentumainak megmutatására, tokélltetéssébbítésére, gazdagítására, kiterjesztésére, kifejtésére és munkábavételére való torekedése, a' Familiáknak atyafisága, és végre a' gyönyörűségek és világi könnyebbségek, az Ausitriai orokos Birodalomból, fot másunnanis, a' Főrendeknek nagy fokafágát szívják ide.

Mindazonáltal e' tekintetben mégsem vág Béts London és Páris eleibe: ezen Országokban minden Nemes ember, még a' leg meszszebb lévő Tartományokból is leg alább egyszer életében béköltözik a' Királyi Lakó-városba; légyen az bátor szinte csak azért is, hogy ő ott vólt. Ezen közonséges régula még az Ausitriai Birodalomban nem terjedett ki mindenre.

A' Belgiumi, Lombárdiai és Styriai Nemesség itt a' többiekhez képest igen ritka. Ezen Familiák, rész-szerént a' meszsze-létel; rész-szerént a' könnyebbség' rész-szerént erszények', és rész-szerént, magok nagyratartására nézve tulajdon Tartományaiknak határai

tárai közzé zárják magokat. Ezek *Brüszszelt*, *Máylándot* és *Grétzet* választották az ő mulatásoknak helyéül, a' mellyekben álhatatos magokkal való megelégedésben élnek és mulatoznak. *Budán* és *Pesten*, *Prágában*, *Insbrukkban*, *Pofonyban*, *Lintzben*, *Szebenben*, *Klagenfurtban* és *Lembergben* is igen sok Gavallérok élék világi napjaikat.

Volt valójában olyan idő, a' melyben Bétsben mint más Európai Udvarokban is a' Neméslégnek nagy fokafágát femmire fem tudták egyébbre fordítani; hanem hogy a' pompás alkalmatoslágok' idején az audentziás házat velek mint megannyi izönyegeekkel bévonnyák, és a' *Processiókat* és győzedelmi pompákat mint valamelly falravaló képekkel és festékekkel békerittfék és felékesittfék. A' legaranyrojtosabb öltözet, és a' legfényesebb Libéria tették akkor a' leg nagyobb érdemet.

Ezek az idők már oda vagnak. A' régi pergamenek és ujj kontók nem nyelik-meg többé a' Mónárkha előtt való kedvesléget, nem formálnak just a' Tiszttséghez, és nem támasztanak a' köznépből felborzasztó tiszteletet. Az ő Eleinek kintseivel gazdag és érdem nélkül való Gavallér jövedelmeit tulajdon tettségé szerént költheti, hát bőkrétás lovakkal hintóban nyargalozhatik, pompás asztalokat adhat, a' Játtzóhelyeken a' leg első helyeken ülhet, akármitfoda nagy házat tarthat; az ellen senki sem szól egygyetis; de miheilyt magát csak ezekért nagy embernek tartya, és tiszteletet vár másoktól: azt tellyességgel meg nem nyeri.

Edgy élz és erkölts nélkül való Hertzegnek vagy Grófnak a' Fijá, ma a' valóságos nemesektől nem betűltenik.

Hogy

Hogy hogysis lehetne ez másképpen? A' Fő-Nemesség egy fok Fejékből álló Rendet foglal magában, kik az ő mások felett való személyes méltóságokkal éppen annyi fényes sűgárokat vetnek az ő származásokra, mint a' meennyit magok vésznek attól: Kik, az ő megpróbáltatott Táalentumaik, nagy terhes hivatalok, a' Monárkhának huségeiben való megnyugvása és az Országnak oltalmazására, javára, és fenntartására fokot tévő segítségék által, az ő közönséges ellene modhatatlan dicsőiségekre mint egy tükörül kitéfzik magokat.

Némelly Belgiumi és Lombárdiai Hertzegi familiákon kívül, nagyobb részen a' több Ausiriai örökös Országok' Hertzegi Házainak Fejei, vagy mind szuntelen, vagy az ezftendőnek valamelyik részében Bétsbén töltik idejeket

A' Hertzegi Házak ezek:

Ausberg.	Grassalkovitz.	Ligne.
Bathyány.	Kaunitz,	Lobkovitz.
Colleredo.	Khevenhuller.	Paar.
Czatoriszky.	Kinszky.	Pálm,
Ditrichstein.	Klary-	Schwartzenberg.
Eszterházy.	Lichtenstein.	Sthareimberg.

Ezek, a' Közönség mellett véghez vitt régi nagy érdemeik, gazdagfágaik, Familiájoknak szuntelenül virágzó fennyellégek és az ő Tagjaiknak mások felett való személyes méltóságok által, magokat a' többiektől igen nagyon megkülömböztették.

A' Laistroma azoknak a' Grófi és Bárói házaknak, a' mellyek a' több idevaló Uratágoknak házaik közzül nagyon kitettzenek, fokkal többre megyen, mint sem hogy ide férkeztethessem.

Ha az ember gondolóra vészis, hogy melly könnyü és jó módja vagyon itt egy született Gavallérnak

ma-

magát hasznos emberré formálni, mennyi ideje és pénze
 vagyon a' maga vonattatásának bétellyetűhetésére,
 mitőda jó neveltetésre vagyon, melly szörgalmatofon
 megszereznek számára minden derék Tanítókat és
 Könyveket, mindenfelől mint serkentetik, ditsérik
 és jutalmaztattyák — olly eszközök, a' melyekben
 egy Polgári hazafinak ritkán vagyon része — és ha
 mindezek mellettis egy femmirekellőnek nőfel, va-
 lósággal méltó jussa vagyon az embernek, hogy az
 ilyen embert megutálja. Ugy is láttzik, hogy így
 értenek a' valóságos Nemések, Ok sokkal többre be-
 tfullik a' Városi Tudófokat, Mester embereket, Ke-
 reskedőket, mint a' haszontalan Neméseket. — —

De szóljunk igazságot. A' tűz, elme és tuda-
 mány, nem csak a' Férjfiaknak örökségei. Vagynak
 Bétsben a' Fő Nemesség között olyan Afzszonylágok-
 is, a' kik valóságos Húgaik a' Múfaknak és Gráziák-
 nak.

Termetek 'sortzájok szivet fogó lépek.

Erköltfökre nézve kívánatos szépek.

Tűzzel, szép elmével szinültig tölt Lelkek,

Eroszak 's pipere nem hordozza nyelvek:

Ezt 's több ilyen hibát soha sem esmertek:

Mert az Égtől drága ajándékot nyertek:

Ajakok' tréfája szorító kötelek,

Gondolattyaiknak mágnes kitételek.

Ugy hogy a' ki őket hallja, megfosztatik

Magától, és magánkívül ragadtatik;

XVII.

A' második rendbéli Nemesség.

Ezen nemességek határai közzé számláltatnak az
ujj Bárók, a' Királyi petsétes Levél által tétettetett
Lovagok és Nemések.

De

De a' mióltától fogva a' Nemes leveleknek bétűlete minden felől kezd alább szállani, es a' hivatalos Tiszttség és az abban való szorgalmatos eljárás téfzi nemellé az embert, ezen nemellégnek határai nagyon kifzéléfittetnek.

Ezt Bétsben közönséges Régulává tették. A' második rendbéli Nemelléghez számlálják azokat a' szemellyeket, a' kik *Honoratiores*, vagy *tízteletsebbeknek* neveztetnek: minéműek a' *Tánctosok*, *Agensék*, *Doktorok* s. a. t. a' *Pénzváltók* és *Kereskedők*.

Ezen rendbéli állapot virágja és veleje a' hivatalokban foglalatoskodó Férjfiaknak, kik az elsőb nagyságú Ország' tültagainak kezek alatt dolgoznak, és a' nagy pólgari alkotványnak mozgatására segedelmet nyujtanak. A' Hazának szzeretete, az egyeneslég, szorgalmatoslág, a' dolgoknak értése, megítélése és a' fáradhatatlan munkálág, tízteletre és szzeretetre méltókká téfzik őket.

Ezen Rend kezdi magát minden állapotúak felett leg inkább világotítani, és a' tökéletellégnek felsőbb grádittsára emelni, melynek másokra nézve is igen hathatós következése vagyon. Mint-hogy a' magok' társalkodását más bétűletes, de születésekre nézve nemtelen Fijaitól a' földnek némvonnyák meg annyira, mint ama Fő-Nemellég, a' világos és tiszta gondolkodásnak módja, általok másokrais kiterjed, és ezek által ismét többalfőbb tagjaira a' Közönlégnek.

Ezen házakból való némelly Afzfzonyságoknak e' részben különöfön munkálkedik érdemek, kik a' Férjfiúi gondolkodásnak módját az afzfzonyi kellemetelléggel ofzvekötvén, az által kétfzerte méltóbbakká és kedvesebbekké téfzik magokat a' szzeretetre. Nevek szzerént emliteném itt őket, ha azt az ő szermérmes emberségek megengedné, melly még annál be-

betűletre méltóbbakká tévzi őket. Ezek *Musáronnak* Tanítvánnyi, az ő velek való társalkadós éppen olyan tanító, és kedvesléggel tellyes, miut gyönyörködtető; az ő házaikban nem áfitozza-el az ember az estvét a' nyomorúlt időtöltő Kártyákkal. Egy kis műfikálás, szives barátságai egygyutt-való beszélgetés, tudománybéli ujlágok, a' Könyvekről, Utazásokról, kézmivekről és Játtzöhelyekről való okoskodások és itélettételek, a' nap' folyában megelett történetek és a' réajokis kiható 's nevezetesebb ujlágotskáknak főval és fuszerezámal - való előszámlálása, helyes megítélése és megvilágosítása tévzik nállok a' mulattságot, mellyek a' barátságos, egymást meglátogató teli időknék hoszfú estvéjít megrövidítik. Az ő házaikban igen jó alkalmatosllága vagyon az embernek, hogy minden hazai és külső országai Bészén által - menő utazó Tudófokkal esmerettséget vessen.

Hihetné - é az ember! Ezen Afzszonyságok éppen azon eseten menének által, a' melly *Geoffrin* és *Neker* Afzszonyságokat találta Párisban. Némelley apró lelkek az által akarák őket gyűlöfégesekké tenni, hogy ők *Tudos Gyűléseket* tartanának. Ezen rífundárosfoknak meg kell vala gondolni, hogy az egy Dámának valóságos dítférete: ha ő magát egy ilyen *Tudos Gyűlés által* formálja, midőn azonban olly fok Afzszonyok *Hivalkodó Gyűléseket* tartanak.

XVIII.

A' Közember.

Igy nevezem én nem a' Népnek seprejét, hanem a' Hazait, vagy hogy tulajdonabbképpen kitegyem, az ujj Kézimefereembereket, az Udvari és urasági utólsó réndbeli szólgákat, az apró kereskedőket; egy szóval a' Nemellég és Tseléd között lévő embe-
reknek nemeit.

A'

A' Bétsi közember, jó, emberséges, egyenes szívű, kész szolgálatú, könnyen hajló, és jó hazafi, noha már az ő Tsáfszárjának nem tapsol mindenkor, mikor az utzán, a' sétálóhelyeken, és Járvóhelyeken láttya. A' maga-tettetés, fortélyoskodás, csalárdfág, a' nyereségnek nemtelen kívánsága, a' pénzszomjúhozás, sóbrákság, az idegenek eránt való hidegség, a' nagyravágyás, a' magáról való fokattartás, versengeskedés, rágalmozás' kívánsága igen mezfizetávoziak ő tölle.

Tielekedetében 's életében igaz és lelki esméretére vigyázó, az ő izomfédjaival egygyes, az idegenekhez baráttfágos és jó szívű. A' szájában szunte' len ezen igaz mondás forog; *Ac embernek élni kell, 's másfis élni kell engedni.*

A' ki engemet ezen Egészsznek lerajzolásában némely különös ölzve hordott ellenkező példákkal meg akarna hazuttolni, az feleletet nem érdemel.

A Bétsi közemberben egy mély gyökereket vert-erőtelenység vagyon. Ez, az ő Pappjaihoz és a' vakbuzgólághoz való ragatzkodás. Hogy őeddig azokhoz annyira ragatzkodott, meglehet nékie engedni, ha meggondoljuk, melly mindenható, melly számos, melly szines, melly tsalárd volt miné a' mostani időkig a' tisztelendő Papság, melly egy szívvel szájjal minden akadályokat elhárítván, fáradhatatlan munkáját fordította arra, hogy a' szegény halgatókat az ő tzeljaiknak általok mozgó (machinaivá) alkotványaikká és jobbágyaikká tegyék.

De ideje van már valahára betsületes Bétsiek! hogy ezen tévelygésből vonnyátok visszafá lábantokat. Nem lattjátok-e, hogy borotok és Gabonátok szintugy terem, noha egy *Fekete* és *F. Jer Spanyol Barátot*, egy *Dorottya* aklából való és majd egy

záros tömlötzen fűgűlő Apátát sem látokis. - - -
 Kevesebb munkátok vagyóné, és azért kevesebbet
 fizetneké, minthogy a' Szegény lelkek Tárfasá,ába
 nem vagytok bérattatva? Nem vagytok-e szinte olyan
 egéllégesek, és kevesebb ideig éltek e', minthogy már
 többé énekkel és tsengéssel húsz Szerzetek' kerefsz-
 teivel, és a' mindenféle színű 's formájú Barátoknak
 egéllé táborával nem temettetek a' földbe? A' ti Fe-
 leségeitek meddőbbek, a' ti Leányaitok ékteleneb-
 bek-é, mivel már száz szegyet lápolnába, húsz Li-
 tániákra, estvéli áldásokra olvasókkal, ide 's tova
 nem nyargalhatnak?

Nézzétek körül csak magatokat; imé mindenjó
 renddel és tellyes bátorságban mégyen; titeket be-
 tsűlnék, táplálnák és ruháznak; éppen olyan óltsón
 és tsendellégen éltek mióta a' Bűtsűjárófokat eltöröl-
 tek, a' képeket a' Templomokból kihordották, mint
 az előtt. Vessétek hát mind ezeket a' feledékenység-
 nek tengerébe. 'S ha hoszfű és únalmas az időtok a'
 Kaputzinufok' Minóriták' és más Szerzetefek' megláto-
 gatásaik után, mennyetek a' helyet a' ti szóműszéd-
 jaitokhoz, és a' ti foglalatoskadástok' és gazdálkodás-
 tokról való beszélgetéssel töltsétek velek időtoket;
 fokkal nagyobb hasznot fűül e' néktek, mint egy klas-
 tromos Férjűtől néktek ígért *Memento* vagy áldás,
 a' ki többnyire magarólis elfelejtkezik.

A' Bétsi közember szereti a' vendégeskedést,
 tántzot, játéknézést és mulattságot. Innepi napokon
 rakáfonként sziál a' Práterben és Augártenben, meg-
 látogatya a' Vadakhartzát, (Hetze) és tűzi játéko-
 kat, egéllé háza-népével Falura ki-szekerezik, és
 egy jó asztalt terített magának. Ezek a' bűnök,
 a' mellyek némely bizonyos emberek előtt oly Egre-
 kiáltóknak tettezenek, az én szemeim előtt nagyon meg-
 botsat-

botsáthatók. Minthogy Bétsben, a' szállást és lát kivén, minden igen óltó, világosan következik, hogy a' Mesterember a' vévőkkel nem alkudozik, és mivel a' közembernek igen ritkán kőtyavetyéltetik vagyonya, főt még ellenben magát jól szokta birni, azt kell belőlle kihozni; hogy ő a' maga érzékenységeinek való kedvezését nem uzi felyebb az ő gazdasági erejénél.

Miben áll hát az ő gyönyörködéseinek kárhóztos vóltá? A' *Vesifáliai* és *Svétziai* lakosnak mindenkör a' takarékosllágot és szuk tálat prédikálják; mert az ő Országoknak természete másképpen nem engedi, de ne irigyeljétek a' bővségben élő Bétsiektől az ő síros asztalaikat; azok oket bóidog és jó kedvu Jobbágyokká téfzik, és mit kívántok egyebet?

Még alatsonyabb dolog az, midőn a' Bétsi embert valaki azért akarná gyalázní, hogy ő a' maga szive örómének tsendes érzéséből némelykor így kiáltfel: *Nints több Béts egynél a' világon!*

Ha tsak ő volna egyedül, ezen maga forsával megelégedett tántorgásban, úgy mégis lenne némíne-mu színe az ő kinevetéssel való gyalázásának; de hol vagyon az a' Nemzet, melly az ő Fejedelmének Városlát, nem leg jobbnak tartya? A' Párisi ember azt mondja; *Tsak egy Páris van a' világon!* A' Portugallus így szól: *A' ké Lisbonát nem látta, soha semmi fűépet nem látott!* A' Spanyol még az ő halílos ágyában meghagyja a' Fijának, hogy életében leg alább egyfzer Madridba menni el-nemúassa. Maga a' nagy okosllágú emberféges Burkuis így szól az ő Királynak Lakóvárosláról: „Berlin a' leg szébb Város Európában, Berlin a' Pruszsziai Monárkhának emblemája; a' hol minden háfzonra és gyonyó-

„ rüségre szolgáló öszve -tódult, hogy mindenben
 „ elege és elégsége legyen: *Berlin* az elme' tuzére
 „ nezeve *Athéné*, és bátor szívvel tellyes, mint *Spár-*
 „ *ta* *)).

XIX.

Az Életnek szükségéi.

Mitsoda Rubrika! Mitsoda véghetetlen részekre
 osztott számvetésbéli munka kívántatnék meg erre,
 hogy csak néminémi szakaszokra osztthatnókis! Mitsoda
 magasságok! mitsoda mélységek! Melly szorfszálúak,
 mely véghetetlen fokfélék a' szakfégről és bovségről
 való gondolatok! Mitsoda távolyság vagyon a' ked-
 vekre élő gazdagoknak és az elhagyatott szegények-
 nek ezen tikkellyen való okoskodások között!

Mitsoda liniat kell huzni a' között a' Hertzeg
 között, a' ki esztendő alatt fél-milliomot emélt meg,
 és a' között a' kóldus apsitos és napszámos között,
 a' ki hufzon -öt forintokkal vonnyaki az egézfiz eszt-
 tendőt; a' között a' Grófné között, a' ki egy nap
 ezer forintokat ád ki, és a' között a' sirinli és kefsz-
 tyu-kötő Hofláti Leány között, a' ki az ő egézfiz
 hofzfizú napi munkajáért negyedfél krajtzárt véfzen-
 bé!

Mitsoda mérészeiné ezen példák szerént az élet
 szükségéinek természetü valófágát és Summáját meg-
 határozni?

A' Szerentfének rendkívül való tékozlásáról vagy
 fosvényfégeitől tehát itt szó nintsen; sem arról
 a' mindjárt ezekkel határozódó 200 forint és 100
 ezer Tallérnyi esztendei jövedelmek között való mér-
 tékről.

Meg

*) *A' Berlini Hónapszerént való Levél.*

Meg próbálom csak ugyan, hogy az Élet' szükségének mutató Tábláját kitsmáljam; a' mint azokat, egy Filozofus érzi, a' ki közép állapotban élni, bődögül örvendezni és tulajdonképpen, a' nagy Világ' Komédiájának csak nézője akar lenni.

Előre feltétlen, hogy semmi tselédek nintsen, közönséges hivatalban nem vagytok, és rendszerént való szerezetöt nem tartatok — olyan dolgok, a' melyek az embert sok szövvénybe, szövettfégbe keverik, bizonyos öltözetbéli Torvényeket szabnak eleibe, és szünhetetlen rendkívül való pénzköltséft kívánnak: úgy Bétsben e' következendő summával elég tiszteségesen bé-éritek az esztendöt, és a' közép forfú rendszerént való Házakbanis meg jelenvén, esmerettfégét szerezhettek.

A' Szállás	—	—	—	—	—	60 Forint.
Fa és Gyertya	—	—	—	—	—	24. —
Téli kontos.	—	—	—	—	—	40. —
Nyári kontos	—	—	—	—	—	30. —
Apró ruha	—	—	—	—	—	30. —
Udvarló kontos	—	—	—	—	—	60. —
Fejér ruha	—	—	—	—	—	10. —
Afztal	—	—	—	—	—	180. —
Szolgálat, Hattfinálás 'segység	—	—	—	—	—	30. —

Mindössze — 464. —

A' mit a' Játékokra, mulató-társalkodásokra és titkos gyönyörűségekre akartok költeni, azt a' ti képzelődéstekre és előttetek tudva lévő tehetségtekre hagyom.

XX.

A' Vendégeknek szives fogadása.

Azonban az afztali és a' mulattfági költségeket Bétsben igen könnyen megkillebbithetitek; vagy rész-
fze-

szerént egészen elkerülhetitek: mert a' Bétsiék a' Vendéget a' szíveflégnek leg felsőbb gráditfiában szokták látni.

Ha egyszer a' Világgal esmérettségtek vagyon, Utazók, Tadólok, vagy híres Mesterek vagytok, illendőképpen öltöztök, és a' társaságokban mások' mulatására valamit műthattok; nem kell a' ti asztalotok felöl nagy szörgos gondálat tölteni fejeteket. Az első és második rendbéli Nemesek', a' fő Kereskedők' es Kalmárok' házáinak nagy öröme és gyönyörülégére szolgál az, hogy ti ő nállok vagytok, és minden ő kedves falattyokat és gyönyörülégeiket veletek megoszthatták.

A' társaságos életnek ezen ékeflégét, az egyenes szívből folyó baráttfiágot, még minden Utazók egy szívvel meg esmerük a' Bétsiékben. En csak egy Irót se tudok, a' ki Bétsről másképpen irt volna, és az idevaló Lakosoknak ezen lerajzolálat tagadni próbálta volna. *Archenholtz* megvallja, hogy minden Oloszok között egyedül csak a' Májlándiak gyakorolják az Idegenekhez való baráttfiágot; mivel ezt ők az Auszriai Uralkodás alatt a' Bétsiéknek példájokból megtanúlták. *Scherlok, Moore, Coxe, Wehrlin, Nikolai* s. a. t. ezen pouban mindnyájan ugyan azon értelemben vagynak.

Ezen alkalmatosfiággal kötelességemben áll annak megjegyzése, hogy t. i. ama Németnek állitása, a' ki egy Frantzia Utazónak képeben Leveleket irt Német-Országról, izetlen hazugfiág légyen, a' midon nem szégyenli azt mondani, hogy némelly Bétsi házakban, a' mellyek „ leg nagyobb hanggal élnek „, a' nagy asztalok mellet egy mosdó rál áll kéfzen az oldalházban valami hafzonra, a' mellyel a' pallérozott embereket csak tsúfoladás' kívánatából le-

lehet vádolni: Azomban nem tsak egyedül van ez a' a' Német-Frantzia, a' ki az igazságot és illendőféget a' fértegető tsúfolódásnak feláldozta; többen is vagynak még olyan emberek, kik minekutánna Bétsben mások' Asztalainál úri módon ettek ittak, szinte olyan jó kedvel üztek tsúfot a' jótéteményből. Mit kell az e'féle emberekkel tselekedni? Semmit sem egyebet, hanem a' részre-hajlás nélkül való Közönségnek ítéletére kell hagyni.

Az idegeneknek a' Bétsiekől való szives fogadtatása, az idevaló Vendégfogadóházaknak nagy romlása. Valósággal ezek a' Vendégfogadó-házak egy ilyen nagy Városhozképű tellyességgel nem szembe tűnök; de nemis lehetnek. Minden valami híri nevű s állapotú idegen, tsak az első napon eszik, és leg feljebb három nap lakik a' Vendégfogadóban: mihellyt megérkezése után a' Városban udvarlását végbe vífzi, az ő esmerősei leg ottan ajánlják nékie az ő Asztalaikat, és bútfút-vélzen a' Vendégfogadóstól.

Igy vala, igenis ez, mind a' mostani időkig. De jövődöre, nem egészsz ugyan; de észrevehető változás esik a' Vendéglátásnak virtussán. Az Uralkodónak kemény gazdasági jobbitásai, és némelly görbe-szemű külföldieknek tsúfolkodó rágalmazásaik, tartok tölle, hogy napoként a' Bétsieket az ő Vendégeiknek elfogadálában méltan hidegebb vérűeké téfzik.

XXI.

A' Bétsieknek Pólgari tulajdonságok.

Az ujjabb időkben, négy veszedelmes időpont tyai vagynak Béts-városának. Az első, az 1683-dik esztendő, a' mikor a' Város a' Törököktől szinte kétségbe-esésre juttattatott, az 1704-dik és 1708-dik

esztendők között való idő, a' mikor a' Magyar Párfokok *Rákótzinak* és *Tököllyinek* Zászlóik alatt egészszén Bétsnek kapujáig nyomultanak; az 1741-dik esztendő, a' mikor a' *Bavarusok* és *Frantzaiak* Linzert ostrommal megvették, és Bétshez közel hatottanak, és végre az 1757-ben Májusnak első napjai, a' Prágánál elvesztett hartz' korszákja után.

Ezek valának azok az idők, a' mellyek a' Bétsieket majd a' földig lenyomták 's nemis ok nélkül. A' szorongattatás és bódulás erőt vett az egészsz Városon. Szerentlően kiállotta mind ezeket a' szomorú időket, és alattok el nem esett. Már most azoknak emlékezeteis eltörölletett, és ha még némelly házakra festett Torök fők nem láttatnának, alig jutna eszékbe a' Bétsieknek, hogy valaha údvarlásokra jöttek vala.

A' máj Bétsieknek homályos ugyan de erős képzelődések vagyon az ő Országoknak mostani erejéről és hatalmáról. Nem reszketnek már ők senkitől, meg léven arról győzöttetve, hogy az ő *Ministerei* és *Generálissai* szorgalmatos gondot tartanak arra, hogy közel az ő határjaikhoz soha ellenséges sereg ne jöhesse.

Továbbá, az ő Fejedelmekre bizzák ők, hogy a' szerént tselekedjen, a' mint nékie jönnek láttzik. Már ugyan igen érezhető motskokat dörgölt-le ő róllok; de azért még sem vetettek egy komor tekintetis őreája. A' Bétsi nép előtt tellyességgel nem semmi dolog vólt az ugy neveztetett Eretnkeket eltürni, a' Barátokat és Apátzákat eltörölni, a' Templo-mi musikákat korszomákra 's más tántzóhelyekre szállítani, a' vak buzgókat meg ofziatni, a' Szenteket ékeflégeiktől megfosztani, és a' szentséges Pápanak látogatását a' nyakára vonni. De azomban a' Bétsiek mindent vig 's jó szízzel szenvedtenek, és ha a' Ba-
rá-

rátok és vak-buzgók annyira nem lettek volna rajta, hogy minden házakat befutkosítsanak, a' buzgóknak forrófágát fel hevítsék, az Uralkodónak ujjrendeléseit szidalmazsák, kulomb kulomb-féle motskos Leveleket hányyanak-el, és a' sziveket minden töllok kitelhetőképpen ingereljék; úgy nem hallatott volna a' magános társaságokban a' békételenfégnak és rágal-mazásnak keserű szava.

Helyesen jegyezték azt meg némely Irók, hogy más Nemzetek a' Tsászárnak váratlan és minden előre tett készületek nélkül való ujjitárait nem szenvedték volna olyan békefléges türeállal, mint az Auszriai Nemzet.

Ez a' Bétsiek' hajtható lány sziveknek elég tanúbizonyflága; ez nekik oly tulajdonok, hogy valamely zenebonás és pártoskodó, soha magának Bétsben szerentflét nem faraghat.

XXII.

A Bétsieknek erköltsi tulajdonságok.

A' Bétsi nép, jó nép. Ezen tikkelybenis meg egygyeznek mindenek, a' kik erről a' Helyről írta-nak. Ezen Város' lakosflinak tulajdonságok tsendes, könnyen hajló, jó szivü, pallérozott, kedves, társaságos és adakozó. A' tsudálkozásig jó ember, minden kifogás nélkül, minden szakaszflaiban elterjedett az emberek' Rendjeinek, melyre a' szelid ég, a' közön-séges jó állapot, a' tsendes igazgatás, és a' minden-től könnyen szerezttő Vagyon,selettébb fokot téssen.

Igaz az, hogy a' Bétsieknek puha tulajdonságok nem szül vitézi Virtusfokat: De mire valóis a' mi napjainkban a' vitézi vérnek érzése, a' mi igazgatás-béli állapotunknak idején? A' mi országunkat igazga-tó óráknak kerekei olly mesterflégesen vagynak feltekerve, a' mi pólgári es házi életünkis oly jó rend-

rendbe vagyon szedve, hogy a' szivnek és főnek nagy és rendkívül való forrósági több háborufágot és kárt okoznának, mint - sem hasznot és áldást fundálnának.

A' Bétsi nép a' testi érzékenységeket nagyon követi: ez olyan tulajdonság, melyet a' termékeny földnek természete hoz magával: a' mint eleitől fogva hoztais mind azoknak a' Népeknek, a' kik valamely szelid ég alatt és bőv kezű földön lakoztanak. Az is egy alávalóság, hogy a' földnek szegény részein lakó népek a' természetől áldattabb Tartományokban lakóknak azt hányák szemeikre, hogy puhafágban és elasztosnyosodott gyönyörűségben élnek: ezt tselekedték már régen a' Spártabéliek az ő Földieikkel, a' jobban és vigabban élő Athénébéliekkel; és ezek után mások is sokan ezt tselekezik; mitsoda okból, itt nem akarom vizsgálni. Én nem mondom, mint ama *Wetteráviai* Pap, hogy ott onnan vólnának a' nagy bűnök, hogy *Wetteráviában* 's más hozzá hasonló Tartományokban Ananás, fige, tzitrom, és mondola nem teremne; hanem Kártifolia és vadkörtevély: de mindenkor nevettségesnek láttzik az előttem, midőn valamely szemlélődő Ország jobbitó valamely Nemzettől megakarja tiltani, vagy rossz néven veszi, hogy tulajdon Hazájának bővségével és gazdaglágával él.

Azt tartották hajdon a' Bétsiekről, hogy mind a' nagy virtusokra, mind a' nagy vétkekre alkalmatlanok vólnának; és némely szemlélődő Jegyezgetők azt tették emlékezetben, hogy a' közönségesen megbuntettetett Gonosztévők kozzúl, négy mindenkor kulföldi, és hogy azoknak gonosztaságok örökke nagyobb vólna. Én a' régi Bétsieket nem esmértem; de ha a' durva gonosztaságok az erős Nemzeti tuznek tanúbizonylági, úgy kell a' máj ujj példak ízerént

ítél-

ítél
hijj

tfog
temé
hord
és m
nódá
land

se te
zött
jó b

zött f
a' me

egy
" A'
kellől

tónak
tefiék

jeles
ne; de

kás sz
kell

től. Ez

baság
zönség

alkod
várthi

itélni, hogy mind bátorfagok' mind erejeknek semmi hijával mintfenek a' mái Bétsiek.

Ha nem a' femmiskedéssel és hijában való tsáfogással határozódnék az egészsz közonségnek Jótéményeit és szelid szivűségének bizonylágait előhordani, a' számvetésnek mesterlége szerént felvetném, és meg mutatnám; hogy a' Bétsieknek a' széllyel-vonódásra és testifégre vonzó oly erős indulatok és hajlandóságok, őket nem térszik konyörületlen szivűekke.

Egy nagy Gonosz, melyet a' régi Bétsiekről felse tettek, és a' mely valójában igen ritkán esett közöttök; de a' mely most itt, mint egészsz Európábanis, jó bővön találatik, a' *Magagyilkosság*.

Ez most majd minden rendű's rangú emberek között szokott történni, noha a' Politzia helyyes okokból a' mennyire tsak lehet, titkolja ennek áldozattyaít.

XXIII.

Mind a' két Nemnek hivalkodásai.

Ez előtt két esztendővel egy vitzkádozó elme egy hivságos könyvetskét irt ezen Nevezet slatt: „*A' szokás szerént való Bétsi ember testestől lelkesből.*”

Ezen hivalkodó irás Bójé Urtól és társaitól méltónak találattott arra, hogy a' Német Konyvházba bététsiék. Valóban megis kell néki adni, hogy igen jeles és elmés irás. Tsak egy fogyatkozás van benne; de igen természeti fogyatkozás. E' helyett: *A' szokás szerént való Bétsi ember testestől lelkesből*, így kellett volna nevezni: *A' Bétsi hivalkodó testestől lelkesből*. Ez az ő valóságos megesmértető tzimere. Gorombaság vala a' hivalkodónak áll-ottzáját az egészsz közonségre suggedteni; de a' mennyiben a' Bétsi hivalkodóknak képét lefésti, annyiban egy derék *Horváthi* munkátska, a' melyből koltfönözöm a' dolgot

got találóbb raizolatokat, hogy az emberi valólágnak amaz etztelen Nemét leábrázoljam.

A' Bérsi férjféi hivalkodásnak meg kell tudni: hol áruljak a' leg jobb bort, és hol tartatik nagy Templomi tzerémónia. — mennyiben áll a' Kvarambol. Hol vagynak a' leg jobb kuglizó-hellyek. — A' vadakhartzában mellyik kutya viseli jobban magát. — Mellyik Fiaker mégyen leg sebesebben. — Néki tudni kell, hogy ha *Accessista*, miképpen játszodjék Tanáts - Urat. — A' társaságban magából *Káspert* tenni. — Néki tudni kell a' Városnak minden botrántoztató történetét, és a' szánakozó Nynfáknak mi az árrok. — Azt hitette el magával, hogy fohol sints jobb élet, mint Bétsben. — Hogy ő mindjárt Anglus, mihellyt *Pikenikset* ad, *Puntot* iszik, és egy kerek kalapot feltézen.

Tisztteget reményli; tsak azért, hogy Hazafi. — Reményli, hogy a' Lotzérián három számja jon ki, hogy a' maga jovedelmeit nagyobbra vihelle.

Szereti az ő kedves Béts-városlát, a Szent István' magas Tornját. — Az ő Sz. piszkoltait, Roráté kolbászfizit ürmös borral, és a' Hufvétí Sódorokat. Minden idegen országi bolondfágokat — Az Innepeket, és mindazokat a' Napokat, a' mellyeken semmit sem kell dolgozni.

Az ő boldogsága: a' savanyú káposztában, vagy tsigával főtt *Styriai* Kappan. — A' mezőre vagy falura való kikotfizás. — A' *Leopoldvárosi* Nemzeti Játtzóház. — A' vojta. — A' Tántzház.

Halálos réteknek tartja ő — Az ckos befszélgetést. — A' hasznos könyvnek olvasását. — szorgalmatosságot. — A' rozfiz Vendégféget és ebédet.

Égre kiáltó bűnök tartya ő a' szabott órán túl
tsak egy minutáigis maradni foglalatoftágnai mellett. —
Valamely mulattfágnak ajánlására rá nem állni. —
Fárfágon potykát vagy pótártot nem enni.

Az a'zfzonyi hivalkodásnak tudni kell. — Mik
a' virágzó uj módiak. — Ki a' leg jobb Német tán-
tzos. — Hol veszik a' legjobb fagyaltot. — Né-
kiék az ő szeretőiknek érdemeit az ő lajblíjokon
rágyogó gomboknak forjaiból 's arannyal való kivar-
rásából kell megítélni tudni.

Ők azt tartják, hogy azért, hogy ők Bé-
tfiek, méltó jussok vagyon edgy jó Férjnek nyeré-
sere. — Azt hiszik, hogy ha nagy Uraktól
látogattatnak meg, a' nekik nagy betsületekre és
szerentséjekre szolgái.

Reménylik, hogy nagy Afzfzonyok lesznek, és
akkor mindent végbe-vihetnek, valami tsak meg for-
dúl az agyokban.

Mindent szeretnek, valaki tsak Grófnak és Bá-
rónak adja ki magát. — Mindent a' ki sibilit visel,
farkantyút köt, és lovagolni jár. — Minden
érfjui kezét, a' melynek ujján brilliántos gyuru
ragyog.

Bóldogfágnak tartják, a' tzipra ruhát és ékef-
féget. — A' hofzfú álom után a' tukrós a'fztal mellet
való hofzfás öltözködést. — Egy kis ragalmazást.
A' drága ajándékokat, légyenek azok akárkitől.

Halálos bűnök tartják ők a' festés nélkül való
Ortzát. — A' kanapén vagy párna széken nem az
első helyen ulni — utóljára, egész fíz esztendőn ál-
tal egészségesnek lenni.

Idegen bűnök adóllaiiva tézik magókat: az ő
farabrontfok', tsipő-párnájok, vendég a'ftelek ál a' —
a' Frantzia nevelés által, a' melyel nevelik az ide-
gen

gen Apáturak és ide szokott Gyermekek kormányozók által az ő gyermekeiket.

A' leg utólió ezen ő négy utólsó dólgaik közzul, a' mi Istenunkhoz való szeretetek. — — —

A' mi Irónk, a' mint látyuk, igen keményen és minden kedvezés nélkül itélt. Ezen hivságoknak nagyobb része tulajdona ugyan mind azoknak a' Némeket, sőt minden Európai Városokban lakó erotele- neknek, a' kiknek szivek dinnye és tök a' fejek; mindazonáltal ezek közzul némelyek, tsak bizonyos helyeknek tulajdoni.

Vagynak némelly emberek, a' kik azt igen néhezen foghatták-meg, és azon nagyon lármáz- nak, hogy a' nagy Városi bizonyos rangú emberek némely mindennapi és mindeneknek szemeik előtt fekvő dólgozokban olyan mélyfégés tudatlanfágban hever- jenek, mint p. o. az ugy nevezett *Főpárisiak* és *Főbétfik*. De a' ki a' dólgot közzelebbtől megte- kinti, minden homálly el-ofziik szemeiről. Ezen hi- valkodó élet, 'a szokás szerént, a' közép forlú és az olyan embereknek neméből áll, a' kik vagy jószá- gaikból tellyes henyelésben, vagy jó siros hivatalok- ból élnek. Az elfobbiek mind szüntelen a' gond- űzést és gyönyörufégeket vadászfzák és kergetik, melyekben, egy ilyen nagy helyen, leg kissebb fogyátkozást semis látnak; e' tselekefzi azt, hogy nékiek minde valóságos és keményke dolog unalmat szerez; egyedül tsak a' Játékok' nézéfével, mulató tárfafágokkal, a' játékokkal, módikkal, pompázással, és végre azzal töltik idejeket, hogy az oltozásben mitfoda Régulákat kövefienek; és egyebet mindent semminek, és unalomnak tartanak. Az utólióbbiak az ő Tiszteknek folytatáfára szabott orájaikat, mun- ká-

kában töltik; és azután mindjárt febes gyorsasággal futnak az ő előttök oly szukfégesnek tettö magok' ujjitáaikra, a' mellyeknek áldozzák minden ő munkáiktól ures óráikat; és így marad osztán ő előttök a' száraz Kantzelláriai munkának kevés Tudomány káján, és az Udvari rendtartás' nagygyának esméretén kívül minden *Terra incognita*, vagy esméretlen Földnek.

A' leg főbb és leg alsóbb forrá emberek igen ritkán esnek ebbe a' hivalkodó tudatlanfágba: az elsőbbiek azért; mert nékik az Utazások, az idegekkel való társalkodás, és az Ország' dolgait igazgató nagy Férjfiaknak társasága által elég alkalmatlóságok vagyon, a' magok' kipallérozáásokra; és az utóbbiak azért: mert a' szukfégg kényszeriti őket, hogy esméreteket és Tudományokat terjeszszék és gyarapittsák.

Volt olyan Párisi ember, a' ki éjszaka három órakor felkelvén, két óráig mind a' kék Égre meresztette szemeit, hogy meglássa az *Aequinoctiumnak*, vagy a' nap és éjj egyenlőségének egy fellegén való általmenetelét; és ísmét egy más Párisi, a' ki *Kassini* Égvisgálót a' nyári napfogyatkozás után arra kérte, hogy az ő kedvéért mutassa meg néki a' napbéli fogyatkozást,

Hasonló boltsfégeket kértfég kívül a' Bétsi hivalkodókban is találta az ember, ha azon igyekeznek, hogy őket a' magok' valóágokban kívül belől megvisgálja. Béts néki az egész Világa, melyben egy ilyen hivalkodó tsak azért él és mozog; hogy hívfágot üzzön. Felkel, megfürdteni és feltintattatya a' haját, fel öltözik, vagy öltözteti magát. A Kantzelláriába megyen, a' Práterbe látóvágol, asztalhoz, a' kávéházba megyen. Játék' nézni, társ-

faságba, Nymfáihoz szalad, és lefekszik. Ez az ő életének egész története. A' rendelt órára minden készen várja őtet; ha hát a' Hajdfináló, Traktir és kávé legény jó gyorsan véghez viszik korlított tiszteiket, a' poroszkáló paripa nem roszszúl van patkólya, *Lays* aszfalyosága nem náthás, a' sétálást valami szeles és záporos idő félbe nem szakasztattya, és az estvéli társaságokat semmi házi földindulás meg nem háborította, a' többi világban akármitfoda történhetik, az, egy ilyen férjfiat semmi tekintetben nem illet, és benne leg kisebb mozdulást sem indit.

Hányan vagynak az olyan Bétfiek, a' kik életükben túl a' Mulatóhazan és a' Duna' hidjának túlsó szélénél tovább nem vóltanak! de mely végzetlenül többen vagynak még azok, a' kiknek határ oszlopaik a' Simeringi, Nufzdorfi, Pentzingi, és Dornbachi Vendégfogadónázak.

Innen vagyon az ő látásfoknak rövid határozattya. De némelly személyekre nézve ez elkerülhetetlen. Jó szerentsét nekik!

XXIV.

A' Játéknak kívánása.

Lássátok! imé ez a' leg forróbb kívánása, legnagyobb főbe-járó fogalatosága mind a' két Nem' hivalkodásainak!

Ez előtt 20's 30 esztendővel, a' mikor még az ő fogalatoságaiktól üres órákat, és az unalmas, hideg és esős estvéket semmire sem tudták jobbra fordítani, az egész Bétfi világ amaz 3 és négy szegletű ígész asztalkák mellé telepedett, mellyek az azok körül ülőket sok órákig mozdulatlan és szózatlan bál-

bálványokká tették kiknek egészsz munkájok abban állott, hogy egy rakás festettkártyát egymásra hánnyanak 's vessenek.

De azomban megis kell azt vallani, hogy maga az udvar a' maga példája által édesgette annyira őket arra, hogy olly igen a' játéknak adják magokat.

De még az esztelen ditsősség nek éhezéseis hozzá járult éhez a' bolondsághoz. Azis a' nagy ranghoz tartozott, és nem tudom mitfoda kitettző, Felséges és ditsősséges dólgot kerestek abban, hogy a' közönséges helyeken egy kis pénzre egészsz három arannyot tégyenek fel, azt elveszeffék, 's játéki adósságokkal ditskedjenek, tót az egészsz Világ előtt azal kérkedjenek, hogy magát és a' házat játék által pufftitotrael.

Ezen nyomorúlt esztelenség egy sereg vezett Tsudát, élelmeket játékkal keresőket, szerentse-birákat, tsalokat húzott Bétsbe, kivált olasz és Frantzia Országokból, kiknek minden jószágok és jövedelmek a' kártyában és kotzkában állott, magokat a' Bétsi Ifjú Nemességnek játéki szomjuhozásából táplálták. Némelly dobzodásban, rékozlásban elő Házaknak minden tökepénze egy néhány szép asztizonykáktól körül ult játzó asztalkákban állott.

Hogy Béts az uj idő számlálása szerént ezen részben természeti képpen megváltozott, mindennek mindjárt az első nézésre szeme eleibe ötlik. A' szerentsejátékokra hozott büntető Torvények keménnyen gyakoroltatnak; a' fáradhatatlan szorgalmatosságú, vagy ha inkább ákarod a' *Korhel Gavallerék* rész szerént elűzettek, rész szerént magoktól elenyéztek, a' játéki pankrotálások majd tsaknem hallatlan dólgo.

A' Közönségnek nemesebb része tisztességesebb és a' lélekhez illendőbb mulatásokat kezdmagának vá-

lasztani. A' házi komédiák, musikák barátságos egygyuivaló beszélgetések naponként irtogattyák a' Játékot, és ha még némelykor avagy melleleg meg engedik jelenni a' kártyát, az a' társaságnak erőtlenebb tagjaira való tekintetből esik meg.

De ez tfak egy része a' nemes Közönségnek, ez a' mint tudva vagyon, minden felől igen keskeny határok közé szorítottatott. A' fő és közép forsú házaknak nagy fokasága többnyire az ő estvéli óráját *Veres és mák aszfonynak* áldozza fel.

Nem szóllok én itt a' Játéknak erköltsi művel-tárol, annak az egésségre, erköltsökre, házi boldogságra, és elme tsendességére való veszedelmes kihatásáról, ez az orvosoknak és Papoknak köteleffégek.

A' mi nekem fájdolmason esik, az a' romlás és pufztulás, a' mellyet szűl a' játék a' társaságos életben. Szélesen elterjedett panasz az azoknak a' Tudófoknak szájában, a' kik vagy a' Tudományokban török elméjeket, vagy kemény lelket fárasztó dolgokban foglalatoskodnak, hogy tfak azért nem lehetnek némely házakban, és azért nem élhetnek azoknak barátságokkal, hogy minden oda bélépoknek mindjárt kártyát adnak kezekbe.

Ugyan mifsoda gyönyörűségére és maga ujjitására lehetis a' nemes lelkű embernek a' nap munkáinak terhe alatt ellankadott elmét három 's több órákigis egy végben a' vojta asztalhoz leszegezni, vagy mind szüntelen tfak *Tárokat* számlálni.

Elötten a' Játékos-asztalnak imádói valósággal tsudálatos emberek *).

Gyakran késő éjjig mind egy helyben vannak

Karikában, mellyből egygyet se mottzannak.

Nem

*) *Licktwerth Meséiben.*

Nem fáraszttya Pokol 's Menny gondolattyokat.
Asztalt nem teritnek, 's nem törlik szájokat
A' lánggal pillogó felleg bár tsattogjon,
Két Tábor fegyvere egymásra ropogjon;
Sőt az Ég ordító szögy tsikorgásával,
Fenyegessen mindent öfzre omlásával;
Nem hallják, 's helyesböl egygyet se mozdúlnak
Mert siketek 's némák, rá hát hogy indulnak;
A' kétség 's duhóslég festi ortzájokat
Félelem 's majd öröm üli homlokokat.
Esküszöm, szivekre hogy duhós Fúriák,
Mordfágokra nézve mind Pokoli Birák,
's Gonosztévők habbal hánykódó lelkekre.
De hát mi a' tzeljok, Störnek mi végekre?
Talám a' Közönség' bóldogsága övét
Kötik, és kérefik a' böltseflég követ?
Talám a' kerekben négy szeget találni
Akarnak, 's hajdoni bünöktől meg válni?
Egygyiket sem. Szivek meg vagyon bódúlva,
Habzó indulattyok rakásra tódúlva.
Ha hát nem szollanak, érzenek és hallnak,
Nemis látnak, nohát ugyan mit tsinálnak?
— — — — — Játtnak.
A' mint láttyuk *Lichtvert* éppen az ő eletek
szerént rajzolta le őket. Hát az ilyen foglatatosflág,
játék, mulattság és erő ujjításé? En rélzemről min-
denféle Játékról itt nyilvánóságoson lemondok.

XXV.

A' Lottéria.

A' Lottériát meg mind tfak elfzenvedik, noha
minden szerentfölden szerentsejátékok között a' leg na-
gyobb, és leg többekre kiterjedő károkat tesz; mivel
azt minden megszűnés nélkül, és a' Népnek minden

forsbéli rendjei játszodják, és kiváltképpen a' legszükölködőbbeket hodittyá és édesgeti magához.

A' Lottéria Bérsben 1750 esztendőben állítottatott fel, és az 1769 - dik esztendőnek végéig 21 milliom Tüzársári forintok tétettek fel reája.

Ebből az Udvar elvett 3460,000 forintokat; az ahhoz tartozó személyeknek tartása állott 2'080,000 forintokban, a' nyerés által kihúzzattattak 7 milliom forintok. Következés képpen a' kifogadó vagy Árendás Uraknak erszényébe 8 milliomok estenek.

A' fellyebb való számhoz képeft vetvén, az 1769 - dik esztendőtől fogva mostanig, még mintegy 20 milliomoknak kellett belé tétettetni, és így ezen forgó örvény 36 esztendők alatt 41 milliom forintokat nyeltel — olyan summa, a' mennyit a' Dunában lévő örvény az ő lételetől fogva nem emészített meg.

Ha szabad volna egy ilyen kemény dolog mellett nevetni, meg kellene kartzagásában szkadni az embernek midőn mind azokat a' hívőgokat és bolondfőgokat láttya, a' mellyeket üznek a' Lottériáfák, hogy a' szerentle mondo gyermekek megjoendőljék nékiek az ott kihuzándó számokat; Az álmok, kártyák, a' házakan és Tukereken lévő számok, és a' babonás bolondságoknak egészíz halma áll kétzen az ő segitésekre, hogy a' vak szerentsét megfogják, és az álhatatlan Isten aszfzony neveti e' bolondokat.

A' dohány és tobák áruló Boltoknak urai egészsz tsifra számokkal tellyes Leveleket suggefztenek - ki ajtájok' eleibe, hogy a' pénzfzomjúhozókat oda tálják. Onnan egy pár számot leszakasztnak, és ezen építik minden baldogságokat.

Azoknak az embereknek száma, a' kik egészsz életekben minden Hónapban bizonyos summát tétznek a' Lottériába, selettébb nagy. Eképpen esztendő alatt

ha

ha hat forintokat kiadnak, nyernek 45 krajtzárokat, Elég! csak ugyan nyertenek ők.

Az egész szereztefjútékben az a leg szomorúbb dolog, hogy az által a Tisztviselők megvesztegettetvén arra vetemednek, hogy a közönséges pénzhez nyuljanak és elköltsék, hogy az a Tselédes gazdákat arra viszi, hogy az ő tselédjeiket koldusokká tegyék, hogy az a házi tselédeket arra hitetgeti, hogy házi tselédekévé legyenek, és az *Extraktumok, ambók és Ternok*, a melyeket ők osztán abból huznak, a Tiszttségekből való levettetés, a rakás adótság és fogság.

XXVI.

A Titulofokra való Vágyás.

A régiségnek derék és hatalmas Nemzetei, a Görögök és Rómaiak semmit sem tudtak azokról a névbeli Körulírásokról, a melyeket a máj világ a Titulusi nevezet alatt magára ruház. *Miltiades' Pausaniás' Alcibiadesset, Scipió', Ciceró' is Julius Caesárral*, csak Tevel beszélttenek. A Királyok, Fejedelmek, Hadivezéresek és Pólgármesterek semmit sem tudtak azokról a nevezetekről, a melyeket ma egy Kantzelláriai Iródeák magára vészen.

Azomban már egyfzet felvette e részben a mi századunknak a magahangját, és kinek kinek ahhoz kell az ő hurjának pengését alkalmaztatni.

A pallérozottság szukféges képpen állapotok között való kulömbféget hoz magával, és ebből foly osztán amaz igen természet szerént való hajlandóságis, hogy az ember a maga rangját s állapottyát egy két szóval megkulomböztesse.

Ezen hajlandóság, vagy Titulusra való vágyás igen erőszakos nevettségeket hozott bé a világra.

Olofz

Olofz országban minden magát mutogató hivalkodó, a' kinek kezében egy Tzekhint meglátnak, a' rabfzolgasághoz szokott népnek száájában Nagyfágos és kegyelmes itt, Helvétziában minden furtzot viselő, katona-tiszti nevet ruház magára; a' kéményseprő Hadnagy, a' varga Kapitány, a' Mészáros Lovaskapitány, és a' kefekötő Major. Spanyol országban a' mely embernek egy fekete Palástya van, magát Gavallérnak mondja lenni.

Bétsben néha napján a' titulusra való vágyás hasonlóképpen iszonyú pusztitásokat tett a' társaságos életben. Emlékezünk egy jeles példára a' *Lády Montaga* Leveleiben, hogy Leopold 'Császár' idejében, két aszszonyfágnak kocsija egy szoros utzában estve öss�veakadt, és reggeli három óráig egy más ellenében mind a' puszta ég alatt állottanak, mivel mindenik a' maga rangja' 's neve' kisebbségére tartotta lenni, hogy a' másik elől kitérjen.

Az efféle szegénységek a' máj Bétsieknek képzelődéseken kívül vagynak. Az ehez hasonló tseledetekre ragadó nagyravágyás a' mostani időben keveseket kivévén, a' Bétsieknek szivéből gyökereitől kiszáradott.

A' Főbb tiszti neveknek, mellyek egy valófágos ranggal és állapottal vagynak egybeköttetve, megvagy az ő Törvényhez szabott állandóságok.

Az alább való forsúakra nézve, közönséges halgató egygyetértés által, e' következő titulusi Tábla vétettetett fel.

A' közönséges aszszony egy általjában *Aszszony* nak hivattatik, a' tsekélyebb mester embereknek feleségeikis megelégesznek ezen nevezettel. Az *aszszonyi* nevezet után következik ő *Aszszonysága*, ő *Aszszonysága* után: *Ené 's enné aszszonysága*. Ezen

két

két utólsó Titulussal neveztetnek a' Kereskedőknek, Kantzellistáknak, a' mestereknek és az Urafág' házi tiszttyeiknek Feleségeikis. Minden nagyobb közönséges hivatalokban lévő Tiszt-uraknak; úgy a' főkereskedőknek feleségeik is Nagyságos névvel tiszteltetnek és a' Leányaik *kisasszonyoknak* mondattatnak.

A' Városi Leánykák még mind *szűzeknek* hivattatnak. A' szobaleányok, Frajok, öltöztetők 's egyebek, az ő boszszúfágokra *ipso facto* az ő régi nagy anyyokról reájok szállott nevezeteket viselnek, ők i. i. *Leányasszonyoknak* (Mamzell) hivattatnak.

A' Legalábbvaló városi emberis — az Ur! A' kalmárlegények belső szóigák 's egyebek, a' közép-szerű kéz mivesek — *Monsieur!* — A' mesterek és Bárok között lévő minden Emberek — *innen 's innen* neveztetett *Urak!* Ez a' leg széíefebben kiterjedett Titulus, a' mellyet Bétsben mindenütt leg inkább Szóltak az emberre ruházni.

Kéttfég kívül volnának némely dolgok, a' mellyeket ezen Titulusoknak helytelenségekre meg lehetne jegyezni 's előhozni: Gányoló beszédet lehetne ezek ellen irri. De már egyszer ezek bévétettettek, és a' betsületes ember az orizágnak szokásaihoz szabja magát.

Már sokszor meg jegyezték, hogy nekünk a' mi Német nyelvünkben egy szónk sints, a' mellyekell azon rangú embereket ki lehetne tenni, a' kik Angliában *Gentbémenneknek* nevezternek. Bétsben ez a' nevezet *innen 's innen* neveztetett *Ur* (Herr von) éppen azt tészti, a' mit az Angliai *Gentelemenn*, és a' Magyar *Nemzetes Uram*.

XXVII.

A' Város nappali folyásának rendje.

Az embernek egy maga hasznával ölzve köte-
●tt tekintetet szolgáltat az, midőn szemléli, hogy egy

200 ezernél több fejekből álló Tseléd, a' minémű Bérs várossa, minden kérelem, kényszerítés maga rá-gondolása nélkül, egy bizonyos Törvényhez szabott nappali rendet tart, a' hol minden órának meg van az ő foglalatoslága, és bizonyos végekre és tzelokra ezer embereket egygyefit, vágy választ-el, a' kik azon dolgokat az egészsznek minden kára nélkül más idők-ben is végbe-vihetnék, mégis mindazonáltal; a' már egyszer megszokott óra tájban munkába vészik, és az által az egészsznek egygyeslégét fentartják.

Igy léfzen amaz egymással való feltserélődése a' munkának és nyúgodalomnak, a' lármának és tsendeslégnek, a' mellyek egészsz nap által uralkodnak a' városnak uttzáin és piattzain.

Én a' Tavasz' vagy ősz' közepének egy mives héti napját vészzen fel hogy részekre oszszam.

Reggeli 6 és hetedfél óra között az alatsfony forsúbb szológálok az urafág és pólgárság' házainak konyháiból az ő reggeli pongyola öltözetekben a' kezekben lévő *Pater noster*rel a' Templomba hordják megokat. Az ő szeretőik a' kottások, fellejtárok, Lovaslegények, házi szológák sem mmlattyákel, hogy ott ugyan akkor meg nejelennyenek, és e' szerént a' Valásnak és az ő szivek' kívánfágának eleget netégyenek. Mikor hazafelé mennek fölöstökómre egy alább való Kávéházba bétérnek, a' mellyel a' szokás szerént, a' Leány szokta az ő bajuszszos bívét megvendégelni.

Az alatt az Udvarban, a' Frájungon, a' vadpiattzon, Halpiattzon *Seiler flatten* (Bauermarkt) Parasztpiattzon mindenek jól megelevenednek. A' káposzta, gyümölts, téj, tojás, aprómorha' áruló aszszonyok, már oda ékeztenek az ő Püttonjaikal és az ő árújokat az eladásra kifelé rakosgattyák. Ugyan ez esik ezen idő tájban a' Hostátoknak minden fő-uttzáibanis

A' szakáts aszszonyoknak egészsz özöne öntiki magát ezekre a' helyekre, és a' veteményeknek, gyümölcsöknek vajaknak, tojásoknak, tyúkoknak, rézéknek, kappanoknak, galamboknak, indiai tyúkoknak, fátzánoknak, nyulaknak madaraknak 's egyebeknek, egészsz teremtését viszi el haza magával - - nyoltz óra felé az a'probb Kantzelláriai Tiszteknek, Mester embereknek és az urafág házi Tiszttyeiknek feleségeik és Leányaik egy vifeltet szoknyában és szalupban kezeiben lévő árnyéktartóikkal, ugyan ezen helyekre sietnek, és kevélyféggel és fősvényféggel elegyített nevettséges nyelvefféggel alkudozák a' nekik szukféges élet' eszközeit. - - - Az ember tsúfas egymással való felváltódását hallya itt az emberségnek és motskos vagdalózásnak. A' Kúfároknek szavaik félig reketthanggal fuvöltöz; de a' mellett mégis felettébb élesek; meg rezzentő sebefséggel utköznek meg a' dobokban, az ő nyelvek oiy könnyű forgással bir, a' minémüt a' leg gyakorlottabb Orátoris foha elnem érhet. Ezen konyhák' tárjainál való sibongás tiz óra feléig tart, a' mikor osztán meg kezd szünni.

Kilentz óráig egy különö rangú hintót vagy kofsit sem lehet látni az uttzákon; tsak a' Fiakerek visznek bé imitt amott valamely tehetős városi tselédet, vagy valamely házi Tisztet a' Hostátból a' Városba. Ellenben még az uttzák, fát, sert, huft, jószágokat és más gazdasághoz tartozó dolgokat hozott és hordozó szekerekkel teli vágnak.

Kilentzedfél órakor mintegy harmadsfél ezer Férjfiakból álló sereg masérozki: ez a' *Dicafterialis*-táknak, Igazgató székeknek tábora. Ennek all-seregei (Batallion) a' *Titoknokok'*, *Regisztransok'*, *Kontzipisták'*

ták', *Protokollisták*', *Ingrossisták*', *Kantzellisták*', *Accessisták*' s egyebeknek feregei.

Ezekután következnek háromszáz *Kantzellárius*fokkal, *Vice Kantztzellárius*fokkal, *Presidensekkel*, *V. Presidensekkel*, *Referensekkel*, *Archivarius*fokkal *Tanátsofokkal*, *Registratorokkal* s másfokkal megterheltezt kofik és hntók. Mind ez a' *Status Kantzelláriája*, *Birodalom béli Kantzellária*, *hadi Kantzellária*, *Austrai-Tseñ Kantzellária*, *Magyar és Endélly országi Kantzellária*, a' *Városi Tanátsház*, az *Igaszlág*' leg főbb széke, *Pénzveröház*, fő számverő kamara, *vallás és Tudománybeli Biztos-székek* és az *Igazgató*' s más dolgokra vigyázó *Hellyek* felé takarodik.

Tíz óra felé a' *Fő-uttzákon* egészsz elevenfég és mozgás uralkodik. *Fölöstokomözni* és reggeli udvarlást tenni kofiznak. A' *kávéházak* megtelnek.

Tizenkettőtől órától fogva tizenkettőig az áhítatos buzgó szép *Világ* (az *Aszfzonyok* és *Leányok*) a' *Templomokba* mégyen és szekérezik. Az *oromnek* és *gyönyörűségnek* elébb kelő *Leányai*, a' kiknek *öltözetek* elég fényes a' *Dél*' tisztafágának és a' *kívánsi szivek*' *nyalánklágának* elhordozására hasonló képpen ezen óra tájában az *Isteni tiszteletnek* helyeire takarodnak.

Szent István első *Mártyr'* és *Mihálly Arkan*gyalnak *óltalmok* és *szárnyaik'* alá szoktak leg szorgalmatosabban *töredelmes szívvel* folyamodni, mivel ezen *szenteknek* *Templomaihoz* a' *Grábenen* és a' *Kóhlmárkton* viszi az út őket, mellyeket az *árús Nymfák'* közönséges *vadászásának* örökös *szédelgő* helyeivé tett a' *hofszu időtol* fogva *szentül* gyakorlott és megőriztetett szokás.

Az alatt a' *Grábenen* és *Milánó* *kávéház* előtt a' *szájangók*, *uttzatapodók*, *lebselők* *feregenként* öfzve,
gyül-

gyűlvén sorokba ülnek. Kezükbentartó kukutsáló üvegekkel várják az *Ire missa est*-jét a' két szomszédban lévő Templomoknak, és akkor osztán mustrát tartanak a' szent lelket vett vizsza jövő áhíttatos szép Nemenn.

Tizenkét órakor az Igazgató és Tanács-székek dőlőkre botsáttják az ő kezeik' alatt dőlőző hivatalosokat. Ezek vagy egy rövid látogatást tesznek az ő kedvesseiknél, vagy fél óráig tartó sétálásra mennek: mind a' kettőt azért tselekezik, hogy ebéd előtt, testeknek egy kis mozgást adván, étel béli kívánfágokat fel-izgassák.

Tizenkét és egy óra között fok négy és hat Lovas hintók ragadtatnak a' Leopold' várossa felé. Ezek a' Fő-Nemességű Afzszonyfágok, kik az ő baráttaikkal vagy gyermekeikkel a' Práterbe szekereznek, hogy a' Tavasznak kedves levegőegével magokat meg-ujjítsák, és a' nappalnak örökkévaló ulét sét ezen mozgás által meg szakaszszák.

A' közép forfú szép Világ ezen idő tájban a' Bástyák' felé takarodik, a' melly tizenkettőd fél órától fogva egy óra utánig — a' szép és tsendesidőben — nagy fényességgel tündöklik, és némelly anyáknak szemességét megjáltzodtattya.

A' közönléges forfú pber 12 órakor ebédel; a' közép rendű Polgár és Tisztviselő, a' kinek 3 órakor ismét a' Kantzellárába kell menni, egy órakor: A' fő-rangú emberek 2 órakor, és némellyek a' leg főbb Nemesség közül megkélőbben.

Egy óra után a' gvalaglóok az utzákon egészen megritkúlnak: de elő 's meg vizsza még fok szekerek nyargalóznak, a' mellyek a' Kantzelláriák-ról a' Tanátsofókat ebédelni haza vizzik.

Két

Két órá után az utzákon mély tsendesség és magánosság uralkodik. Minden ember asztal mellett ül, vágy a' már elvégzett ebéd' után egy fincsia kávét, szürtsölget, vagy az emésztésnek felfegéllésére a' kanapéra leheveredik.

Három órákor viszont az ő Kalamárisaikkhoz fietnek a' Dicasterialisták; ötödfél órafelé az elevenfég viszont megujjittatik. Az emberek; Lovak és szekerek bétöltik az utzákat. Egy része a' maga munkájára és hivatalának foglalatosságaira fiet; a' más része pedig az ő gyönyörűségeinek keresésére. Mar el jött az estvéli sétálásnak ideje. Mennek, Iovagolnak, kotsznak a' Báityára, Belvedérbe, Augartenbe, Práterbe, Múlatóházba, Schenbrunn; Hernnals, Währing 's egyebek felé. Ezek azok, a' kik már foglalatosságoknak terhét hátók' megé tették; a' Fő Aszfonyfágok az ő házi baráttyaikkal; a' Férjek valamivel későbbén mennek utánok. A' közönféges Játékoknak szeretői ezen sétálás után a' Jáltzóhelyeknek gyönyörűségeivelis élhetnek.

Hat óra után a' Városnak fő utzáiban a' lárma erőssen meg nevedik. A' Kantzelláriák kinyittatnak, a' hostáti munkások kirakják az ő munkáikat; a' Jáltzóhelyeknek felnyittatása közel vagyon; az estvéli tárfafágoknak' oráji bétappannak; a' kézi munkásoknak nagyobb része ezen óra tájban megszűnik, tok portékás helyek és bóitok bézárattatnak.

A' Kantzelláriákhoz tartozók viszontözön modraki rohonnak az utzákra; a' hostátiak az ő száltáfok' és lakáfok' felé nyiló kapukra sebességel tódúlnak; a' nagy Világ kalupban repül a' komédiás házak bált és tárfafágot tartó Palotákfelé, ugy hogy szintugy pattog a' szikta a' kovekből; a' Pólgár a' maga személlyes alkotványát a' ferházba tolyya, vagy a' maga szomszédjához mégyen;

gyen; azok a' száma nélkül való aszfzonyok és kúfárok, a' kik minden utzákban az életnek mindenféle szükségeit az eladásra kifüggesztik, és koros környál hordozzák, az ő nappali áruló helyyeiket uressen hagyák, és az ő hátakon fekvő Puttonokal a' lárma nevededésén és a' szorofs utzáknak és ákalmeneteknek bédúgásán segitenek.

Ha valami ujj Komédia vagy Opera játszodtatik, a' szekereknek zörgése, a' Lovaknak dobogása, és a' Kottisoknak bőfögése a' Grabennen és Köhlmarkton végig egy pokoli musikáláshoz hasonló. A' Mihálypiattzán nem lehet élet' vezedelme nélkül arni; mivel ott négy felől vágják magokat keresztül a' szekerek. — Ezen a' tájékon, a' gyaloglóknak seregeis olyan nagy, hogy annak nem kényes ágyékának és orrának kell lenni, a' ki ezen ora tájban erre a' helyre bátorodik menni.

Ezen sibongó lárma hét oráig tart; azután egy közönléges mély tsendellég következik. Tsak kevés gyalogok bőtorognak még mint az elveszett Iahok alá 's fel a' nagyobb utzákon.

Mihellyt az eüvéli' szurkület békövetkezik, legottan meg jelennek a' szegényebb sorú máfokon konyörulo, Irgalmas szerzetbéli Apátzák, kiknek nimsen illendő öltozetbéli ékeflégek, hogy a' déli órán magokat mutogathassák. Ezen bujdosó madaraknak meg szokott öfvénnye a' Grábenen, a' Köhlmarkton és az Udvaron mégyen által: az ő jelengetések legfellyebb tiz oráig szokott tartani. Ezen nyomorúlt teremtesek, a' kikkel némely szemlélődő Erkölts-tanítók igen roszszúl és keményen bínnak, ha józanon megondoljuk, éppen annyi szánakodást érdemlenek, mint megutáltatást és megvettetést, mert az ő életeknek neme a' vidámságnak és örömeak minden

szine

szine melletis, bizony a' leg szegényebb és leg nyomorultabb élet. — A' több Városoknak Leányaihoz képest a' Bértek még nemis oly fajtalanok és szemtelenek, nem húznak ezek benneteket karjaitoknál fogva: sárba nem szaladnak utánatok, mint a' Párisi Leányok: mind az, a' mit ők tselekeiznek, hogy titeket lépjekkel megfogjanak egy tuzes hivogató szembé intés.

Kilentz óra után visszont felelevenedik a' lárina. A' Játékoknak vége vagyon, az időtöltő tárfafágok egymástól eloszlanak. De ezen jövés menés nem sokáig tárt: a' szekerek haza felé sietnek, és a' gyalogok csak hamar el szélednek.

Tíz órákor minden különös házak bezárattatnak. Azt mondják, hogy ez egy Városi Törvény. Egygy ilyen nagy Városra nézve, a' mellyben lévő házak olly-fokok, és a' melyek emberekkel annyira meg vagynak dugattatva, kétség kívül ezen Rendtartásnak igen nagy haszna vagyon. E' nélkül fok haszontalan tseléd, házi Tolvajok, lopók — s mások a' nagy épületeknek keringő udvarain és folyásoin megvonnák magokat, és fokkal nehezebb volna azt a' bámúlásra méltó tsendesléget és bátoríogat fenntartani a' Politiának, a' mellyet most valósággal virágoztat. Más felől az az alkalmatlanfág vagyon benne, hogy minden Lakosnak mikor az óra tizet ut, a' ház ajtajában kell toppani, a' vagy a' szokás szerén az emberteleverske Ház-mesterének az ajtónak megnyitatójáért egy garast kell fizetni.

Tizenegyedfél órától fogva utzára jár a' Városban és Hóltatokban a' Lovaskatona Stráfa.

A' ki azt a' sibongált és embereknek sokaságát látta, melly nappal az utzákon forr vala, alig foghattya meg, miképpen lehet az, hogy tizenegyedfél

fél óra után az egész Városnak utzái oly felettébb tsendefek és embernélkül valók légyenek. Tizenegy óra tájban keresztül mehetek az egész Városon, és alig találkozik veletek 50 személy, kik még némely serházakból és hávéházakból bujkálnakki. — Az én ítéletem szerént kiváltképpen két okokból származik ez: a' Hósfátoknak nagy sokasága, melly egész nap által a' Városban izgett mozgott, az éjszakának bėjövetelekor a' magok szállásaikra a' Városon kívül visszafel takarodtanak, és minden háznak tiz órákor való bezárattása, sok embert hajt háza, az ajtókat bezáró óra előtt, hogy a' garas tökepenznek kedvezzenek.

Tizenkét és egyedfél órák között a' bált tartó nagy Palotákból mendegélnek még némelly szekerek hazafelé. A' szegény Városi ember, a' ki már ekkor jó álmában vagyon, a' kotsiknak Zörgések miatt felferken álnából, melly az ő jámbor feleségének leg kissebb nehézségére sintsen. Sok Bétsi gyermekek a' Kotsik' éjjeli Zörgésének közönhetik lételeket.

Ejafzka két óra tájban kialufznak a' Városnak lámpái, és azután négy órával a' lármának és tsendességnek a' sibongásnak és nyugodalomnak, a' mukának és gyöngyörűségnek ugyan azon folyása kezdődik el, és az ugyan a' szerént fog tartani mind addig, vala mig Béts egy illyen nagy gazdag és Birodalomnak Fő - Városla léfzen; vala mig egy illyen nagy Fejedelemnek, illy számos Nemességnek fefzke és ényyi Nép sokaságának Lakoponttya léfzen.

A' Nyárnak és télnek közepin néminémű kevés változtatás uralkodik. A' Nyár kiuresíti a' Palotákat, azoknak lakosai Tseh, Morva 's Magyar Országok' és a' tér Auszriábaköltöznek. A' Tél viszontag öfzvegyüjti az elofzlottakat, szerelmeket, Házaflágokat

és Barátságokat szerez. A' Tél a' Városoknak Lelke
 melly ujj életet ad azoknak.

XXVIII.

A' Vasárnap és Innep napok.

A' nagy Világ (az Urak) nem tudja az Innep
 és mives napok között való külömbféget. Ennek a'
 Rendnek korheljei életeknek minden napjait Innep-na-
 pokká téfzik, az az: aző nyugodalmoknak, múlttáfá-
 goknak és gyonyörködéseknak napjaivá. A' dőlgos
 Förendek ezeken a' napokon is az ő Iró - asztalaik'
 mellett ulnek, és az Országának ügyes bajos dolgai-
 ban török fejeket. Így kívánnya ezt a' pólgári alkot-
 ványának szerkeztetése.

Egészízen másképpen vagyon a' dolog a' köz-
 népnek nagy fokaságára nézve. Szükség a' Vallásnak
 meg közzönnünk, hogy bizonyosan meghatározott
 nyugodalomnak napjait hozott bé az emberi társaság-
 ba, a' mellyeken a' szántóvető, a' kézi-mives és nap-
 számos, nagy halálos bünbe esésnek veszedelme nél-
 kül femmi szolgálai munkát nem tehet. Vagynak olyan
 fosvények, tékozlok, apró Tyrannusok, a' kik az
 ő szolgálait és jobbáyaikat egészízen Plátó eszten-
 déje által is a' járóból ki nem fogják. A' középi
 és alsó rendű Világnak minden vasárnap és Innep
 nap igen kedves és ohajtott. A' dél előtti idő a' Tem-
 plomé, az ezekben a' szent helyekben való tudulás
 majd egy más hátán tolja a' halgatókat, és meg tá-
 folja azokat a' rágalmozó írót rivokat, a' kik szün-
 telen a' kegyeslégnak elveszéfém panaszolkodnak.

Ha a' Császár Bétsben vagyon, maga ad pél-
 dát az öttsével a' közönséges áhíthatosságra.

A' Fo - Nemellég, az Udvár a' Sz. István és
 Sz. Mihály Templomaiba megyen. A' szép világ kü-
 lönös és másfal olzthatatlan tisztelettel viselterik Sz.

Mi-

Mihályhoz. Tizenkettő fél, és 12 óra között a' legfelebbesebb Hintókat, kevély lovakat, gazdagon öltözött kengyelfutókat, Vadászokat, Lovaslegényeket, hajdúkat láttya az ember Mihály Árkangyal Templomának ajtaja előtt, és a' Palotáknak élő ékecségeit oda nyomolni szemléli; Éppen ezért áll ezen idő tájban az ujtágon kapóknak egész serege ezen Templomnak ajtaja eleibe.

A' Grábenen és a' Bástyán való sétáláson kívül Dél előtt semmiben másban része nintsen a' gyönyörűségnek.

Dél után ah! ez, ez az óhajtott időpont. Akkor Bétsét nem kell az ő fántzain belől keresni, hanem a' Práterben, az Augartenben, a' Belvedérben, és a' szomszédos Helytégeekben. A Práter és az Augarten legközönségesebb helye a' népes 'sibongásnak, mivel oda gyalogis el lehet menni. A' kitől kitelik a' mulatóházhoz, Schönbrunnba, Dornbachba, Nufsdorfba, Wáhringbe és a' külső Duna' hidja felé szekerezik. Mások a' kik a' napot mezei módon, és a' mindent ellepett Városiaknak 'sibongásán kívül akarják tölteni, már reggel két órakor Kornenburg, Burkersdorf, Laxenburg felé, és *Brielbe* indulnak, és estvéli szürkületkor térnek visszafá.

Némely különös természetűek azon igyekeznek, hogy Vasárnapokon a' közönséges helyeket elkerüljék. De mivel ezeken a' napokon, a' vig embereknek nagyobb része edgyütt vagyon, és mivel a' jókedvű embereknek fokafága a' böltsnek és ember-szeretőnek szemei előtt minden játéknál szebb és kellemetesebb játéknézés, a' valóságos Filozofus az ilyen *Scená*t meg nem veti.

XXIX.

Septembernek 12 - dik napja.

Mitsoda Vasárnap volt ez 1683-ban! - - - Ez is vasárnap volt: a' leg emlékezetesebb, leg szerentésebb Vasárnap Bétsnek esztendőnként való História-jában.

Mihellyt a' Hajnal Kahlenbergnek tetején felhasadott, legottan szembe tűnék a' frigyos Keresztyéneknek hadi Tábora. A' hegyről alá ereszkedett, a' Törökök porig verettettek, és Béts azoknak megszállások alól örökösön felszabadított.

Az 1783 - dik esztendőben láttam leg utolsó Innepét ezen veszedelemmel telyes nap' emlékezetének. A' századik esztendővel rekesztették bé. Valóslággal nemis érdemlik meg a' nyúl lábú Konstantinápolyiak, hogy az ő emlékezetekre annyi puska-port el lövöldözzenek.

Midőn ezen napon *Uhlichnak* Bétsnek a' Törököktől lett második megszállásának históriáját olvasnám és fel's alá forgatnám, ezen következő helyre találtam. „ A' Császárnak elmenetele után nagy zúgolódás támadott a' Nép között, a' melly az ellen, „ ség' fegyverének elárultatottnak tartá magát lenni, „ és kiváltképpen a' Jéfuitákat vádolá, mint a' kiknek békelléges türés nélkül való tanátsláfaik által „ a' Magyarok annyira megkeferítették, hogy magok ösztonozték volna a' Törököket a' fegyver fogásra, és hogy őket (a' Jéfuitákat) ugy kellene szemlélni, mint ezen veszedelmes Hartznak fő indító okait, midőn a' Császárt, ki a' Protestánsok' kérelvének bételyesítésére mindenkor kész's hajlandó „ vala, a' maga békelléges indulattyaítól el fordították volna. “

XXX.

XXX.

Ujj Esztendő napja.

Az egyes egyedül maradt pompa nap! — A' pompa napok *Ferentz Tíászár, és Mária Theresia* alatt még számofon voltanak, és VI-dik *Károly, és Leóbold Tíászár* alatt igen fokban.

En részemről azt erőssen hiszem, hogy edgy nagy hatalmas gazdag Ország Monárkhájának szukfészes, hogy udvarában némely fényességet tartson. Az által az ő népének szívét bizonyos melegféggel felhevíti, hogy Őtet és az Országot nagynak, hatalmasnak és tiszteletre méltónak tartsa. A' pompás tzerémóniáknak szemébe való tünésekor nem gondolkodik arról a' közönséges ember, hogy mind ezeket ő keresi és nékie kell meg fizetni, fót inkább orvend azon, hogy az ő Fejedelme oly dítfösségben mutogathattya magát; ugy nézi magát mintegy természeti részét ezen csillogó, és ragyogó fényességenek, és az ő vig ábrázattyaival az Udvarnak tündoklésén bámuló idogeneknek azt mondja: Úgyé bár, hogy nagy és hatalmas Ur a' mi Fejedelmünk?

Az e' féle pompára itten Januáriusnak első napja rendeltetett. A' Testörzők a' főbb Udvari szólgák, reggeli 10 és 12 órakor az ő pompás udvari ékességben az udvar felé takarodnak, és a' férjfi és aszfzonyi nemben lévő Fő-Nemeslég követi őket az ő nagy fényességekben.

Az első Helyet mint leg regibb, a' *Német Testörző* sereg foglalja, ennek öltözete drága arany paszamántal bévont veres színű és idős érdeimes Férjfiakból áll, kik annak tiszteletre méltó voltát igen nagyon nevelik.

A' második hely a' Magyar Nemes K. Testörző vitézi Seregé. Hogy Európában ollyan Testörzők légye-

gyenek, a' kik gazdagabb öltözetet viselnek, megen-
 gedem, de hogy olyan fereg, a' melly egészen
 oly szép, oly edgymással megegyező tsinos, és egy-
 szersmind oly hadakozó tekintetu légyen, mint ez,
 az égalatt több nintsen. Itt a' legény, a' ló, a' fegy-
 ver és minden egyéb kézületek mind oly egy-
 máshoz illők, mintha az edgyik a' másikért teremte-
 tett volna, minthogy különbenis; kivált lóhátra egy
 öltözet sints oly könnyu, tundokló, takarékos, fér-
 fias és hadi tekintetet ábrázoló, mint a' Magyar
 Katona - ruha. Ennek tagjai mind fő Magyar Nemefi
 vérből származott kiválogatott természetu Ifjak mint meg
 annyi *Kástorok*, és *Polluxok*, nem annyira nagy,
 mint jó véru, és parádé-tántzra tanított magyar szur-
 ke paripákon villognak, melyeknek hátait ezüstel
 meg-hányt, és az ő Királyok' nevének kezdő betu-
 jével gazdagon kivarrott zöld takarók borittyák, az
 ő uniformisliok legtetzhetősebb világos veres, mely
 gazdag ezüstös kézülettel mesterfégesen meg van
 hányva, az ő ezüstel ki varrott Magyar Korona tzi-
 merével és Királyok' nevének első betujével fénylő
 zöld tarsojok mellet szivek allá kötött fegyverek egy
 nagy ezüstös görbe Magyar kard, vitézi vállaiokról
 a' régi vitézek' tzimere edgy egy párdutz bőr függ
 alá, fejeket edgy edgy nagy magas Kalpag és ezt
 edgy edgy vitorla módra fógó ezüst sas-szárny mel-
 lé ezüst szálak közzé vett kevély fejér Kótsok bok-
 réta ékesíti, mely az ő paripán tántzoló állapottyok'
 ékeslégét tsaknem az éig emeli. A' Kapitányok'
 Hertzeg *Eszterházi Miklos*, ki egy a' legditősebb
 Európai fő Jobbágyi Hivek közzül, és a' kinek
 tsak az Udvari pompára fel venni szokott jóféle gyön-
 gyökből kirakott Magyar Köntöse két milliomok-
 ban áll. Egy szóval, ha az ezen vitézi Sereget minden
 nyom-

nyomban bámuló irigységs az ő Európai Testörzöi szépségeknék elfoségét megnem vallaná, minden ezt megesmert nemzetek ellen hibázván, vakfággal, és szája-izetlenséggel vádoltathatnék maga magától az irigység. A' Bétsben járt Marokkai Kovet, ki az esmeretes világnak tsaknem tulsó szegeletéből hozta vala Bétsbe a' maga eddég koztünk esmeretlen izakállát, midön legelébb ezeket meglátta, azt tudakozta: *Angyaloké ezek, vagy emberek?* és az egész Udvari pompa kozt tátott izájjal bámulta ezeknek fényes Seregét; a' pallérozott Frantziák, 's más nemzetek azt irják, hogy ha az egek egy legszebb testörzöisereget kívánnának felállítani; éppen e' lenne az.

Az ez előtt egynéhány esztendőkkel állított *Gallitziai Nemes*, a' vagy a' közönséges nyelven *Lengyel Testörzö sereg*, a' Gallitziai nemességnek virágjából izedegettetett. Némunémuképpen még gazdagabb ruhában jár, mint a' Magyar Testörzö sereg: a' Lovaik barnák, az *Uniformissók*, mely Lengyel ruha formára vagyon, fetétkék, mellynek veres hajtókája vagyon, és arany készülettel van meg rakva; a' Vállaikról hasonloképpen Párdutzbör tsugg alá; fejeiket egy takarékos, fejér, prémezett Lengyel süveg fedezi. Az ő hajaiknak viselése, nem a' közönséges Lengyel borotvált fő, hanem hoszszú, minden fodor fülhaj nélkül való, és hától két réten a' süvegek alá van felhajtva. Az ő fegyveri készületek egy nagy egyenes Lengyel kard és hoszszú dárda, a' mellyen egy fekete és sárga tafota Zászlótska lobog. Mindnyájan ifjú tüzes Vitézek, kik az ő ifjú és nemzeti formájokkal a' Magyaroktól észrevehetőképpen különböznek. — — Az ő Vezérjek Hertzeg *Tjatorinszky Adám*, egy a' leg főbb és gazdagabb Lengyel Méltóságok közül

zül; és Bétsben mindenütt nagy kedvességgben és be-
tsületben lévő Úr.

A' Testörző feregek' után a' Fő Lovász és Fő
Vadász Mesterek mendegélnek lassan lassan lóháton
az ő Rendjekbelieknek hofszan elnyúló sorjával
az Udvar felé.

Azután következik a' Fő - Nemesség, és a' kül-
ső Országi Ministerek. A' ki Bétsnek ditsősléges Sze-
kereit, Lovait, azoknak hámjait és libériás tselé-
deit akarja látni: az ne tselekedjék egyebet, hanem
ezen napon a' Tsászári Udvarban áljon meg. Sok
fényes és drága dolgokat láthatni itten, mindazonál-
tal tsakugyan nintsen már annyi, és oly drága,
mint a' mennyit, és minémüeket lehetett látni az
elébbeni időkben.

A' Karikában (Circulus) mindenik grádits leg
első, a' Globuson mindenik Déli (meridianus) leg
első; és az esztendőben mindenik nap első. Meg
egyeztének mindenek abban, hogy a' Ferronon ke-
resztül vonatattatott Déli linéát leg elsőnek tartsák,
és azon én magamis megnyugszom. Az emberek kö-
zönfégesen edgyet értenek abban, hogy az eszten-
dőnek első napjául, Januáriusnak első napját vegyék,
és tartsák; és ebben én igen nagyon elenkezem. —
Az ujj esztendőnek napja olyan ditsősléges nap, a'
mellyen mi azon örvendezünk, hogy ismét egy
karikát foglalhatunk életünknek lántzához, az a
Természet' születésének napja. És ezt mi Januárius-
nak első napjára tessük, a' mikor az egész Termé-
szet meghólt, a' hó és fagy alá temettetvén minden
plánta élet nélkül való, és az oktalan állatok
az éhség miatt bögnék és ordítanak.

Alkalmatlanabb, szomorubb napot: valójában
edgyet edgyet nem lehetet volna ennél választani.

Ha

Ha rajtam állana a' Kalendáriomnak meg jobbírása, mint *Julius Caesar*, és *Gergely Pápa* tselekedtenek, én az ujj esztendő napját Májusnak első napjára tenném által.

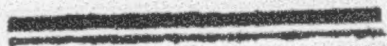
E' volna valóságos ideje az ilyen Innepnek. A' meg ifjadott természet a' maga hozfzú álmából most serken fel; a' föld ujj zöldséggel vonattatik bé, a' szeretnek és vigasságnak lelke most vészti a' szabad lélekzetet minden élő állatokban és milliom élő és érző valóságok jönnek elő a' puszta semmiből.

Májusnak első napja légyen tehát az ujj esztendőnek napja, az Udvarnak a' Városnak, és a' természetnek pompa napja.

A' Béts *Tüköre'* első darabjának, mellyet U** P** Úr német nyelvből fordított vala

V É G E.

Mig a' másik darabjávalis szolgálhatnánk, külömb külömb féle versekkel fogja *Musánk* az olvasó E. Közönséget gyönyörkódtetni.

*Versek az felettéb szokásba jött Ortra-festés
ellen Dorilifról.*

Festi magát Dorilis, noha szines ugyis eléggé;
De nem elég szines a' maga tükre szerint.
Melly mellett órákigis ül, nints vége, se hofszza
Hogy ha kenőtseivel kezdi vakólni magát.
Gyorsan azonban repul az vízszza hozatlan időis
Már délhez közelit, ő tsak ül, a' keze jár.
Olykor ugyan fel kél .fétális lába ; de hordgya
Kézi kitsiny tükrét akkoris újja kozott :
Tartván azt szeméhez, üvegének kérdi tanáttsát,
Nem hagyja e' valahol asztali tükre hibát:
Hogy soha még gyönyörubb nem vólt ; hogy An-
gyali széplég ;
Hizelkedni tanúlt tükre nagyitva hazud :
Ílleti tsók érte ; De talál mégis maga, melyet
Szinleni még szebben, s' még igazítani kel.
Még nem elég kéklége vagyon, itt ennek az Ernek;
Még ide kell rósa, még ide több lilium ;
Még Kláris szintis, nem adék eleget ajakimnak ;
Nintsen elég feketén festve szemöldököm is.
Mind addig kendözi magát, mig lesz tsupa lárva,
'S az természeti kép mázzamiatt el ényéfsz.
Nem hiszem azt, hogy szebb: tudom azt hogy szép
vala mig nem
Szebbitette magát patsmagolásaival.
Fesd ugyanis magadat: Ha korán rántzokba sze-
dödni,
'S még fiatal korban agg Banya lenni szeretz.